

A Comparative Study of the Principles Governing Academic Regulation in the Legal Systems of Iran and Selected Countries

Seyyed Ahmad Habibnezhad^{*}, Mohammad Reza Rafeei^{**}

Hamid Reza Rahmani^{***}

Abstract

University regulation is a fundamental pillar of higher education management, aimed at ensuring educational quality, equitable access, and enhancing the efficiency of universities. In this context, Boards of Trustees, as the highest decision-making bodies within universities, are responsible for establishing overarching policies and overseeing their implementation. This article provides a comparative analysis of the principles governing university regulation in five selected countries (the United States of America, the United Kingdom, France, Italy, and Germany) and Iran's legal system. The findings indicate that in the selected countries, principles such as institutional autonomy, transparency, accountability, participation, and efficiency play a crucial role in strengthening the position of Boards of Trustees and improving university performance. These countries achieve a balanced relationship between university autonomy and government oversight through independent supervisory structures and enhanced transparency. In contrast, in Iran, Boards of Trustees face challenges such as financial dependency on the government, centralization, the appointment-based selection of members, and weak specialized oversight. These

^{*} Associate Professor, Department of Public Law and International Law, Faculty of Law, University of Tehran (College of Farabi), Qom, Iran, a.habibnezhad@ut.ac.ir

^{**} Ph.D Graduate in Public Law, Faculty of Law, University of Tehran (College of Farabi), Qom, Iran, mrrafeei@gmail.com

^{***} Ph.D Candidate in Public Law, Faculty of Law, University of Tehran (College of Farabi), Qom, Iran (Corresponding Author), hr.rahmani@ut.ac.ir

Date received: 23/11/2024, Date of acceptance: 15/12/2024

issues undermine the autonomy of universities and the effective role of Boards of Trustees. To strengthen these bodies, recommendations such as increasing financial independence, revising the member appointment process, and improving the supervisory system are proposed.

Keywords: Academic efficiency, Academic independence, Academic regulation, Board of trustees, Financial independence, Transparency.

Introduction

University regulation is a cornerstone of higher education management, designed to ensure quality education, equitable access, and institutional efficiency. University Boards of Trustees, as the highest decision-making bodies, play a crucial role in policy-making and oversight. This paper provides a comparative analysis of university regulation principles in selected countries (United States, United Kingdom, France, Italy, Germany) and Iran's legal framework. Findings reveal that key principles such as institutional autonomy, transparency, accountability, participation, and efficiency strengthen university governance in selected countries. Conversely, Iran faces challenges like financial dependence on the government, centralized decision-making, and insufficient oversight, undermining university autonomy and effectiveness.

Materials & Methods

The study employs a comparative legal analysis, examining university governance structures in selected countries and Iran. Primary and secondary data were collected from legal texts, academic literature, and case studies. Emphasis was placed on identifying principles of governance, institutional autonomy, and regulatory frameworks to highlight similarities, differences, and implications for policy improvement.

Discussion & Results

The comparative study revealed significant differences in university regulation. Selected countries prioritize institutional autonomy, transparency, and participatory decision-making, enabling universities to function effectively and independently. For instance, the United States and the United Kingdom grant extensive financial and operational autonomy to their Boards of Trustees, ensuring accountability through stringent oversight mechanisms. France and Italy adopt a semi-autonomous approach, balancing state control and university self-governance. Germany's federal structure

79 Abstract

allows regional adaptation while upholding national standards. In contrast, Iranian university governance is hindered by centralized decision-making, government dependency, and politically influenced appointments. These challenges restrict the autonomy and strategic capabilities of Boards of Trustees. Moreover, the absence of specialized oversight weakens the regulatory impact, limiting advancements in global competitiveness and quality assurance. Addressing these issues through structural reforms could enhance the effectiveness of Iran's higher education system.

Conclusion

University regulation is integral to fostering innovation, equity, and excellence in higher education. Boards of Trustees play a pivotal role in aligning institutional goals with legal and societal expectations. The study highlights the superiority of governance models in selected countries, where autonomy, transparency, accountability, and participatory governance underpin robust university systems. These principles enable institutions to adapt dynamically, ensuring global competitiveness and institutional sustainability. Iran's governance model requires urgent reform to address its systemic challenges. Enhancing financial independence, revising member selection processes, and establishing specialized oversight can empower Boards of Trustees. By integrating global best practices while respecting national contexts, Iran can transition from centralized control to a participatory, efficient governance model. Such reforms are essential for aligning Iran's universities with international standards, fostering academic excellence, and contributing to national development.

Bibliography

- Banaei Askouei, Majid. (2015). "Legal Status and Scope of Resolutions by University Boards of Trustees and Educational and Research Institutions." *Public Law Research*, 17(47), 35-69. [in Persian]
- Barry, D., & Goedegebuure, L. (2018). Good governance and higher education. In P. Teixeira & J. C. Shin (Eds.), *Encyclopedia of International Higher Education Systems and Institutions* (pp. 1-7). Springer
- Beiter, K. H., & Roberts Lyer, J. (2016). "The Decline of Academic Freedom: Causes and Consequences." *Higher Education Policy*, 29(2), 161-179 .
- Browne, J. (2019). The Higher Education and Research Act 2017: Implications for University Governance. *The Journal of Higher Education Policy and Management*, 41(1), 1-15.

- Cecot, C. (2022). Efficiency and equity in regulation. *Journal of Regulatory Economics*, 61(2), 123-145.
- Ceglie, S. P., & Thompson, S. (Eds.). (2020). *Academic Freedom: Autonomy, Challenges and Conformation*. Springer.
- Committee of University Chairs. (2020). *The Higher Education Code of Governance*.
- Crammond, R. (2023). *University Stakeholders: Power, Participation, and Progress*. In *Higher Education Governance and Policy*. Springer
- De Ridder-Symoens, H. (2020). Universities and their missions in early modern times. In *Missions of Universities* (pp. 43–61). Springer
- Dehghan Bonadki, Ali; Falahzadeh, Ali Mohammad. (2024). "Legal Requirements Governing University and Higher Education Institution Boards of Trustees with Emphasis on the General Assembly Rulings of the Administrative Justice Court." *Justice Legal Journal*, 88(125), 331-361. [in Persian]
- Dill, D. (2015). *Access and Inequality in US Higher Education: Policy Issues*. Palgrave Macmillan.
- Donina, D., Paleari, S., & Meoli, M. (2013). Higher education reform in Italy: Tightening regulation instead of promoting autonomy? *European Journal of Education*, 48(4), 532-546
- Dupont, J. (2015). *Vers l'autonomie des universités en France. Les acteurs universitaires, politiques et syndicaux face à la réforme (1968-1984)*. Thèse de doctorat, Université de Paris.
- Eaton, J. S. (2020). *Autonomy and Accountability in Higher Education, North America*. In *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions*(pp. 149-151) .
- Enders, J., de Boer, H. & Weyer, E.(2013) *Regulatory autonomy and performance: the reform of higher education re-visited*. *High Educ* 65, 5–23
- Ferro, G., & D'Elia, V. (2020). Higher Education Efficiency Frontier Analysis: A Review of Variables to Consider. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 13(3), 140-153
- Friedman, A., & Kauffman, J. (2019). "The Impact of State Transparency Laws on Public University Governance." *Educational Policy*, 33(4), 603-626.
- Hatami, Davood; Kamali, Hamed; Roshan, Ahmadreza. (2023). "Study of Good Governance Experiences in Higher Education in European and North American Countries: Lessons for Higher Education in Iran." *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 29(1), 161-186. [in Persian]
- Highman, L. (2019). Remapping French higher education: Towards a multi-tiered higher education system? *Tertiary Education and Management*, 26(2), 199-214.
- Hüther, O., & Krücken, G. (2018). Recent reforms in the German higher education system. In A. Curaj, L. Deca, & R. Pricopie (Eds.), *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies*(pp. 9-37). Springer .
- Jongbloed, B., Vossensteyn, H., van Vught, F., & Westerheijden, D. F. (2018). Transparency in higher education: The emergence of a new perspective on higher education governance. In A.

81 Abstract

- Curaj, L. Deca, & R. Pricopie (Eds.), *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies* (pp. 441-454). Springer.
- Jongbloed, B., Vossensteyn, H., van Vught, F., & Westerheijden, D. F. (2018). Transparency in higher education: The emergence of a new perspective on higher education governance. In A. Curaj, L. Deca, & R. Pricopie (Eds.), *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies* (pp. 441-454). Springer
- Kaplin, W. A., Lee, B. A., Hutchens, N. H., & Rooksby, J. H. (2019). *The Law of Higher Education* (6th ed.). Jossey-Bass.
- Kehm, B. M., & Teichler, U. (2007). Research on Higher Education in Europe: A Comparative Perspective. In *Higher Education Research in the Twenty-First Century* (pp. 1-20). Springer
- Koga, S. M. N., Beaupré-Lavallée, A., & Bégin-Caouette, O. (2021). Accountability measures in higher education and academic workload: A ten-year comparison. *Journal of Educational Research and Practice*, 30(2), 116-136 .
- Kupriyanova, V., Pruvot, E. B., & Estermann, T. (2020). Autonomy, Efficiency and Effectiveness—Opportunities for Higher Education: A Pilot Study. In *European Higher Education Area: Challenges for a New Decade* (pp. 437-453). Springer.
- Michavila, F., & Martinez, J. M. (2018). Excellence of universities versus autonomy, funding and accountability. *European Review*, 26(S1), S48-S56.
- Miller, T., & Muirhead, B. (2018). "Accountability and Transparency in Higher Education: A Comparative Study." *Journal of Higher Education Policy and Management*, 40(2), 161-174
- Musselin, C. (2014). "The French University System: A Complex Relationship between Autonomy and State Control." *European Journal of Education*, 49(1), 37-49
- Mwiria, K. (2022). Governance in higher education. Paper commissioned for the World Higher Education Conference, 18-20
- Natow, R. S. (2017). *Higher Education Rulemaking*. Johns Hopkins University Press.
- Rahimian, Hamid; Abbaspour, Abbas; Ghiyasi Nodoushan, Saeed; Geraei Nejad, Gholamreza; Gharib, Hadi. (2022). "Content Analysis of University Board of Trustees' Resolutions with Emphasis on Financial Impacts and Scope of Influence: A Case Study of Selected Tier-2 Universities." *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 27(4), 83-110. [in Persian]
- Rashdall, H. (2010). *The Universities of Europe in the Middle Ages* (Vol. 1). Cambridge University Press .
- Rella, A., Marrone, A., Raimo, N., & Vitolla, F. (2022). The antecedents of transparency of Italian public entities: An empirical analysis in universities and public research institutes. *Administrative Sciences*, 12(1), 29 .
- Restrepo, L., & Turner, L. J. (2021). *Higher education performance and accountability: Insights from a new visualization tool*. Brookings Institution
- Roberts Lyer, K., Saliba, I., & Spannagel, J. (2022). *University Autonomy Decline: Causes, Responses, and Implications for Academic Freedom*. Routledge.

- Rüegg, W. (2004). *A History of the University in Europe: Volume 1, Universities in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press .
- Scott, Colin (2021). Managing higher education for a changing regulatory environment. *Public Administration and Policy: An Asia-Pacific Journal*, 24(1), 7-20.
- Shattock, M. (2014). *International Trends in University Governance: Autonomy, Self-Government and the Distribution of Authority* .
- Teichler, U. (2016). "The Changing Role of Higher Education Institutions in Germany: From State Control to Institutional Autonomy." *European Journal of Higher Education*, 6(1), 1-12.
- Tierney, W. G. (2020). *Governance reconsidered: How boards, presidents, administrators, and faculty can help their colleges thrive*. Johns Hopkins University Press.
- Tight, M. (2019). *Higher education research: A handbook of theory and practice*. Routledge.
- van Rooij, B., & Sokol, D. D. (Eds.). (2021). *The Cambridge Handbook of Compliance*. Cambridge University Press.
- Vidovich, L. (2020). Institutional accountability in higher education. In J. C. Shin & P. Teixeira (Eds.), *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions*. Springer.

مطالعه تطبیقی اصول حاکم بر مقررات‌گذاری دانشگاهی در نظام حقوقی ایران و کشورهای منتخب^۱

سید احمد حبیب نژاد*

محمدرضا رفیعی**، حمیدرضا رحمانی***

چکیده

مقررات‌گذاری دانشگاهی یکی از ارکان اساسی مدیریت نظام آموزش عالی است که با هدف تضمین کیفیت آموزشی، عدالت در دسترسی و ارتقای کارآمدی دانشگاه‌ها تدوین می‌شود. در این میان، هیئت‌های امنای به‌عنوان عالی‌ترین رکن تصمیم‌گیری در دانشگاه، وظیفه وضع سیاست‌های کلان و نظارت بر اجرای آن‌ها را بر عهده دارند. این مقاله با هدف تحلیل تطبیقی اصول حاکم بر مقررات‌گذاری دانشگاهی در پنج کشور منتخب (ایالات متحده آمریکا، انگلستان، فرانسه، ایتالیا و آلمان) و نظام حقوقی ایران به رشته تحریر درآمده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در کشورهای منتخب، اصولی نظیر استقلال نهادی، شفافیت، پاسخگویی، مشارکت و کارآمدی به‌عنوان مبانی حقوقی، نقش مهمی در تقویت جایگاه هیئت‌های امنای و ارتقای عملکرد دانشگاه‌ها ایفا می‌کنند. این کشورها از طریق ایجاد ساختارهای نظارتی مستقل و افزایش شفافیت، توازن مناسبی میان استقلال دانشگاه‌ها و نظارت دولتی برقرار کرده‌اند. در مقابل، در ایران، هیئت‌های امنای با چالش‌هایی از جمله وابستگی مالی به دولت، تمرکزگرایی، فرآیند انتصابی اعضا و ضعف در نظارت تخصصی مواجه‌اند. این مشکلات، استقلال دانشگاه‌ها و نقش مؤثر هیئت‌های امنای را تضعیف کرده

* دانشیار، گروه حقوق عمومی و بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه تهران (دانشکدگان فارابی)، قم، ایران،
a.habibnezhad@ut.ac.ir

** دکتری حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه تهران (دانشکدگان فارابی)، قم، ایران،
mrrafeei@gmail.com

*** دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه تهران (دانشکدگان فارابی)، قم، ایران (نویسنده
مسئول)، hr.rahmani@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۲۵

است. برای تقویت این نهادها، پیشنهادهایی نظیر افزایش استقلال مالی، بازنگری در فرآیند انتصاب اعضا و بهبود نظام نظارتی ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: استقلال دانشگاهی، استقلال مالی، شفافیت، کارآمدی دانشگاهی، مقررات‌گذاری دانشگاهی، هیئت‌امنا.

۱. مقدمه

مقررات‌گذاری دانشگاهی از دیرباز به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی مدیریت نظام آموزش عالی مورد توجه بوده است. ریشه‌های تاریخی این فرآیند به تأسیس نخستین نهادهای آموزش عالی در جهان، مانند دانشگاه‌های قرون وسطی در اروپا، بازمی‌گردد. در این دوره، مقررات اولیه عمدتاً توسط خود دانشگاه‌ها و با نظارت کلی کلیسا یا حکومت‌های محلی تدوین می‌شد. این مقررات بیشتر بر جنبه‌های رفتاری و اخلاقی دانشجویان و اساتید متمرکز بود و اهدافی همچون حفظ نظم، ایجاد محیطی مناسب برای تحصیل و جلوگیری از انحرافات اخلاقی را دنبال می‌کرد (Rashdall, 2010: 28). در همین راستا، نخستین آیین‌نامه‌های دانشگاهی برای مدیریت فعالیت‌های آموزشی، تعیین صلاحیت استادان و حتی تنظیم رفتارهای دانشجویی تدوین شدند.

با گسترش نظام‌های آموزش عالی و پیچیده‌تر شدن ساختارهای دانشگاهی در دوره‌های بعد، مقررات‌گذاری نیز به تدریج شکل رسمی‌تر و نظام‌مندتری به خود گرفت. در این دوران، دولت‌ها نقش فعال‌تری در نظارت بر دانشگاه‌ها ایفا کردند و چارچوب‌های قانونی جامعی برای هدایت نظام آموزش عالی تدوین شد. مقررات‌گذاری در این دوره به حوزه‌های مختلفی از جمله شرایط پذیرش دانشجو، استانداردهای آموزشی، شیوه‌های ارزشیابی و مسائل انضباطی گسترش یافت. این توسعه به‌ویژه در عصر روشنگری و با گسترش دانشگاه‌های مدرن، ابعاد جدیدی به خود گرفت (De Ridder-Symoens, 2020: 45-47). در این زمان، مقررات‌گذاری علاوه بر جنبه‌های آموزشی، به حوزه‌هایی همچون تضمین کیفیت، حقوق و آزادی‌های دانشگاهی و استقلال دانشگاهی نیز توجه ویژه‌ای داشت.

در عصر حاضر، مقررات‌گذاری دانشگاهی به یکی از ارکان اصلی مدیریت آموزش عالی تبدیل شده و نقش کلیدی در تضمین کیفیت و ارتقای جایگاه علمی دانشگاه‌ها ایفا می‌کند. نهادهای مختلف ملی و بین‌المللی در تدوین و نظارت بر اجرای مقررات دانشگاهی

مشارکت دارند. این نهادها شامل وزارتخانه‌های آموزش عالی، شوراهای علمی و حتی سازمان‌های بین‌المللی نظیر یونسکو هستند که استانداردها و اصول کلی مقررات‌گذاری را تعیین می‌کنند (Mwiria, 2022: 18-20). امروزه، مقررات دانشگاهی علاوه بر تأمین نظم و انضباط، اهداف گسترده‌تری نظیر ارتقای عدالت آموزشی، افزایش دسترسی به آموزش عالی و تقویت رقابت‌پذیری بین‌المللی را دنبال می‌کنند. تطور تاریخی مقررات‌گذاری نشان‌دهنده اهمیت روزافزون آن در مدیریت کارآمد و توسعه پایدار نظام‌های آموزش عالی در سراسر جهان است.

۲. تعریف و اهداف مقررات‌گذاری دانشگاهی

مقررات‌گذاری دانشگاهی به مجموعه اصول، قواعد و سیاست‌هایی اطلاق می‌شود که به منظور هدایت و کنترل فعالیت‌های علمی، آموزشی، پژوهشی و اداری در نهادهای آموزش عالی وضع می‌شوند (Shattock, 2014: 13-17). این مقررات شامل دستورالعمل‌ها، آیین‌نامه‌ها و قوانینی هستند که محدوده عملکرد دانشگاه‌ها و رفتارهای اعضای هیئت علمی، کارکنان و دانشجویان را مشخص می‌کنند. مقررات‌گذاری دانشگاهی با ایجاد چارچوبی شفاف، نظم و انسجام در فعالیت‌های دانشگاهی را تضمین کرده و از حقوق تمامی اعضای جامعه دانشگاهی حمایت می‌کند. مقررات‌گذاری دانشگاهی نقش اساسی در تحقق اهداف آموزشی و پژوهشی، تضمین عدالت در دسترسی به منابع و فرصت‌های علمی و ارتقای کیفیت نظام آموزش عالی ایفا می‌کند.

مقررات‌گذاری دانشگاهی به‌عنوان یکی از ارکان اساسی مدیریت آموزش عالی، فرآیندی نظام‌مند است که در آن نهادهای ذی‌ربط اقدام به وضع، اجرا و نظارت بر مجموعه‌ای از قوانین و مقررات می‌کنند. هدف از این فرآیند، ایجاد چارچوبی حقوقی و اجرایی برای هدایت و تنظیم فعالیت‌های مختلف در دانشگاه‌ها، از جمله امور آموزشی، پژوهشی، اداری و انضباطی است. مقررات‌گذاری دانشگاهی تضمین می‌کند که تمامی اعضای جامعه دانشگاهی، اعم از دانشجویان، اساتید و کارکنان، در یک نظام منظم و منسجم فعالیت کنند و حقوق و مسئولیت‌های آنان به‌طور شفاف تعریف و رعایت شود (Tight, 2019: 14). این مقررات همچنین نقش مهمی در تبیین و ترویج استانداردهای رفتاری و حرفه‌ای دارد، به‌گونه‌ای که تمامی افراد ملزم به رعایت اصول اخلاقی و حرفه‌ای مورد انتظار در محیط دانشگاهی باشند.

این فرآیند دربرگیرنده چند مرحله پراهمیت از جمله تدوین، تصویب، اجرا و نظارت است. در مرحله تدوین، مقررات متناسب با نیازهای دانشگاه و اهداف کلان آموزشی و پژوهشی طراحی می‌شوند. پس از آن، این مقررات توسط نهادهای مربوطه تصویب و به‌عنوان اسناد الزام‌آور اجرایی می‌شوند. در مرحله اجرا، دانشگاه‌ها و واحدهای مختلف ملزم به رعایت دقیق این مقررات در فعالیت‌های روزمره خود هستند (Natow, 2017: 54). در نهایت، مرحله نظارت شامل پایش و ارزیابی مستمر اجرای مقررات است تا از تطابق آن‌ها با اهداف تعیین‌شده اطمینان حاصل شود و در صورت لزوم، اصلاحات یا بازنگری‌های لازم اعمال گردد. این رویکرد چندمرحله‌ای به دانشگاه‌ها کمک می‌کند تا با رعایت اصول قانونی و اخلاقی، محیطی پویا و منضبط برای فعالیت‌های علمی و پژوهشی ایجاد کنند.

اهداف مقررات‌گذاری در نظام آموزش عالی متنوع و چندوجهی بوده و در جهت تنظیم و هدایت تمامی جنبه‌های فعالیت‌های دانشگاهی تعریف می‌شود. یکی از مهم‌ترین این اهداف، تضمین کیفیت آموزش و پژوهش است. مقررات‌گذاری دانشگاهی با تعیین استانداردهای لازم در زمینه برنامه‌های درسی، شیوه‌های آموزشی، و ارزشیابی دانشجویان، اطمینان حاصل می‌کند که سطح علمی دانشگاه‌ها مطابق با معیارهای ملی و بین‌المللی باشد. این امر علاوه بر ارتقای کیفیت آموزش، نقش مهمی در تقویت توان رقابتی دانشگاه‌ها در عرصه‌های علمی و پژوهشی ایفا می‌کند. همچنین، تنظیم معیارهای شفاف و عادلانه برای ارتقای اعضای هیئت‌علمی و نظارت بر عملکرد آن‌ها، از دیگر ابزارهایی است که در چارچوب مقررات‌گذاری برای تضمین کیفیت به‌کار گرفته می‌شود.

یکی دیگر از اهداف عمده‌ی مقررات‌گذاری در نظام آموزش عالی، تأمین عدالت و برابری در دسترسی به منابع و فرصت‌های دانشگاهی است. مقررات باید به‌گونه‌ای تدوین شوند که تمامی افراد، فارغ از جنسیت، قومیت، مذهب یا وضعیت اقتصادی، از امکانات برابر در زمینه‌های آموزشی و پژوهشی برخوردار باشند. این هدف مستلزم وضع قوانینی است که مانع از هرگونه تبعیض یا نابرابری در پذیرش دانشجو، ارائه خدمات آموزشی، یا تخصیص منابع پژوهشی شود (Kehm & Teichler, 2007: 3). همچنین، مقررات‌گذاری دانشگاهی باید تضمین کند که سیاست‌های حمایتی نظیر بورسیه‌ها و کمک‌هزینه‌های تحصیلی به‌طور عادلانه توزیع شوند تا هیچ دانشجویی به دلیل محدودیت‌های مالی از تحصیل محروم نشود.

۳. رویکردهای نظری به مقررات‌گذاری دانشگاهی

مقررات‌گذاری در دانشگاه‌ها یکی از ارکان اساسی برای تضمین کیفیت و کارآمدی در نظام آموزش عالی است. این فرآیند شامل مجموعه‌ای از قوانین، سیاست‌ها و آیین‌نامه‌هاست که با هدف ایجاد نظم، ارتقای عدالت، و بهبود عملکرد آموزشی و پژوهشی تدوین می‌شوند. دانشگاه‌ها در محیطی پویا و چندبعدی فعالیت می‌کنند که تحت تأثیر عوامل گوناگونی همچون نیازهای جامعه، پیشرفت‌های علمی، و چارچوب‌های قانونی قرار دارد (Scott, 2021: 8). به همین دلیل، رویکردهای مختلفی برای مقررات‌گذاری دانشگاهی شکل گرفته‌اند که هر یک بر جنبه خاصی از این فرآیند تمرکز دارند. این رویکردها به بررسی نقش استقلال نهادی، انطباق با قوانین، شفافیت در مدیریت، کارکردهای نظام آموزشی و عدالت اجتماعی می‌پردازند. در ادامه، پنج رویکرد اصلی مقررات‌گذاری دانشگاهی شامل رویکرد نهادی، قانونی، حکمرانی خوب، کارکردگرایانه و عدالت‌موردبررسی قرار می‌گیرند.

۱.۳ رویکرد نهادی

«رویکرد نهادی» به مقررات‌گذاری دانشگاهی بر اهمیت استقلال دانشگاه‌ها و توانایی آن‌ها در تدوین و اجرای مقررات داخلی خود تأکید می‌کند. بر اساس این رویکرد، دانشگاه‌ها به‌عنوان نهادهایی مستقل باید از آزادی عمل کافی برای تعیین سیاست‌های آموزشی، پژوهشی و اداری برخوردار باشند، به‌گونه‌ای که بتوانند بدون دخالت مستقیم دولت، نیازهای خاص خود را شناسایی و برای رفع آن‌ها اقدام کنند (Enders et al, 2013: 9). این استقلال به دانشگاه‌ها امکان می‌دهد که به‌سرعت و به‌طور مؤثر به تغییرات محیطی، علمی و نیازهای جامعه واکنش نشان دهند و درعین‌حال، فضای لازم برای خلاقیت، نوآوری و پیشرفت علمی فراهم شود. با این حال، استقلال دانشگاهی به‌تنهایی کافی نیست و باید با مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی همراه باشد. دانشگاه‌ها در این چارچوب ملزم هستند که در قبال تصمیمات و عملکرد خود، به دولت، دانشجویان، هیئت‌علمی و سایر ذی‌نفعان گزارش دهند. این گزارش‌دهی از طریق شفاف‌سازی در مدیریت منابع، ارزیابی عملکرد علمی و رعایت استانداردهای کیفیت انجام می‌شود (Eaton, 2020: 149). بنابراین، این رویکرد تلاش می‌کند تعادلی میان استقلال نهادی و مسئولیت‌پذیری برقرار کند، به‌گونه‌ای که ضمن حفظ آزادی عمل دانشگاه‌ها، کیفیت و شفافیت در عملکرد آن‌ها نیز تضمین شود.

۲.۳ رویکرد قانونی

رویکرد قانونی به مقررات‌گذاری دانشگاهی بر اهمیت نقش قوانین و چارچوب‌های حقوقی در تنظیم فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و اداری دانشگاه‌ها تأکید دارد و معتقد است که تمامی مقررات داخلی دانشگاه‌ها باید در چارچوب قوانین ملی و بین‌المللی تدوین شوند تا از تضاد با سیاست‌ها و اهداف کلان حاکمیتی جلوگیری شود. در سطح ملی، قوانین بنیادین مانند قانون اساسی، قوانین مدنی و به‌ویژه قوانین خاص آموزش عالی، چارچوب‌های اساسی برای فعالیت دانشگاه‌ها را تعیین می‌کنند. این قوانین تضمین می‌کنند که مقررات دانشگاهی با سیاست‌های عمومی دولت در زمینه آموزش و پژوهش هم‌سو باشد و دانشگاه‌ها در راستای تحقق اهداف توسعه ملی حرکت کنند. از سوی دیگر، در سطح بین‌المللی، دانشگاه‌ها باید مقررات خود را با استانداردهای جهانی تطبیق دهند. به‌عنوان مثال، تعهدات مرتبط با فرآیند بولونیا، که هماهنگی نظام‌های آموزشی در اروپا را هدف قرار می‌دهد، یا معاهدات بین‌المللی حقوق بشر که بر دسترسی برابر به آموزش تأکید دارند، می‌توانند راهنمای مهمی برای تدوین مقررات باشند. این هماهنگی به دانشگاه‌ها کمک می‌کند تا علاوه بر رعایت قوانین داخلی، بتوانند در عرصه بین‌المللی نیز رقابت‌پذیری خود را حفظ کنند و مدارک تحصیلی آن‌ها در سطح جهانی به رسمیت شناخته شود (Kaplin et al, 2019: 123). در این رویکرد، قوانین و مقررات نه تنها به‌عنوان ابزاری برای تنظیم روابط داخلی و خارجی دانشگاه‌ها عمل می‌کنند، بلکه نقش مهمی در تضمین عدالت آموزشی، شفافیت در مدیریت و ارتقای کیفیت علمی دارند. رعایت دقیق این چارچوب‌های قانونی می‌تواند به بهبود کارایی و اعتبار دانشگاه‌ها در سطوح مختلف کمک کند و جایگاه آن‌ها را در نظام جهانی آموزش عالی ارتقا بخشد.

۳.۳ رویکرد حکمرانی خوب

رویکرد حکمرانی خوب در مقررات‌گذاری دانشگاهی بر اهمیت اصولی نظیر شفافیت، پاسخگویی، مشارکت و کارآمدی تأکید دارد. این رویکرد معتقد است که دانشگاه‌ها باید مقررات و سیاست‌های خود را به‌گونه‌ای تدوین کنند که تمامی ذی‌نفعان بتوانند از فرآیندهای تصمیم‌گیری آگاه باشند و در آن مشارکت کنند. به‌عنوان مثال، اعضای هیئت علمی، دانشجویان و کارکنان باید در تدوین مقررات دانشگاهی نقش داشته باشند. شفافیت در این فرآیندها نه تنها اعتماد عمومی به مدیریت دانشگاه را افزایش می‌دهد، بلکه

به بهبود پاسخگویی و پیشگیری از سوء مدیریت کمک می‌کند (Barry & Goedegebuure, 2018: 2-4). حکمرانی خوب همچنین با بهینه‌سازی استفاده از منابع انسانی و مالی، بهره‌وری دانشگاه را افزایش می‌دهد و محیطی منصفانه و کارآمد برای تمامی اعضای جامعه دانشگاهی فراهم می‌کند.

۴.۳ رویکرد کارکردگرایانه

رویکرد کارکردگرایانه به مقررات‌گذاری دانشگاهی به‌عنوان ابزاری برای تحقق اهداف کلیدی نظام آموزش عالی نگاه می‌کند. این دیدگاه معتقد است که مقررات باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که کیفیت آموزشی، عدالت در دسترسی به منابع و بهره‌وری را ارتقا دهند. در این رویکرد، استانداردهای دقیقی برای فرآیندهای آموزشی و پژوهشی تدوین می‌شود تا دانشگاه‌ها بتوانند سطح علمی خود را بهبود بخشند. همچنین، این رویکرد بر نقش مقررات در تقویت رقابت‌پذیری دانشگاه‌ها در سطح ملی و بین‌المللی تأکید دارد. مقررات‌گذاری کارکردگرا دانشگاه‌ها را به‌سوی بهبود مستمر هدایت می‌کند و تضمین می‌کند که آن‌ها بتوانند به‌طور پایدار و مؤثر به نیازهای جامعه پاسخ دهند.

۵.۳ رویکرد عدالت‌محور

رویکرد عدالت‌محور بر تضمین اصول عدالت و برابری در تدوین مقررات دانشگاهی تأکید می‌کند. این دیدگاه معتقد است که مقررات باید به‌گونه‌ای تنظیم شوند که دسترسی برابر به فرصت‌های آموزشی و پژوهشی برای همه افراد، صرف‌نظر از جنسیت، قومیت، مذهب یا وضعیت اقتصادی، فراهم شود. علاوه بر این، دانشگاه‌ها باید از گروه‌های آسیب‌پذیر و دانشجویان کم‌برخوردار حمایت ویژه‌ای به عمل آورند (Cecot, 2022: 126). این حمایت‌ها می‌تواند شامل بورسیه‌های تحصیلی، خدمات مشاوره‌ای و تسهیلات آموزشی باشد. رویکرد عدالت‌محور نقش مهمی در ایجاد فرصت‌های برابر برای همه اعضای جامعه دانشگاهی ایفا می‌کند و درعین حال به انسجام اجتماعی و افزایش کارآمدی نظام آموزش عالی کمک می‌کند.

نظام مقررات‌گذاری دانشگاهی در ایران به‌شدت بر رویکرد قانونی و متمرکز متکی است و تقریباً تمامی تصمیمات کلیدی در حوزه آموزش عالی از طریق نهادهای مرکزی مانند وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی اتخاذ

می‌شود. این تمرکزگرایی باعث شده است که هیئت‌های امناء، که به‌طور قانونی باید به‌عنوان نهادهای مستقل در سیاست‌گذاری و مدیریت دانشگاه‌ها عمل کنند، عملاً به ابزارهای اجرایی تصمیمات دولتی تبدیل شوند و استقلال محدودی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی داشته باشند. در چنین ساختاری، دانشگاه‌ها از آزادی عمل برای تعیین سیاست‌های داخلی خود، اعم از مسائل مالی، آموزشی و پژوهشی، محروم هستند و تمامی امور آنها تحت کنترل شدید مراکز دولتی انجام می‌شود. ساختارهای کنترلی نظیر مرکز هیئت‌های امناء و هیئت‌های ممیزه در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دبیرخانه هیئت‌های امناء، مجامع و شوراها در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی که وظیفه نظارت بر عملکرد هیئت‌های امناء را بر عهده دارند، با تدوین و تصویب پیشینی سیاست‌ها و مصوبات، عملاً استقلال و نقش راهبردی این نهادها را تضعیف کرده‌اند. این رویه موجب شده که تصمیم‌گیری در دانشگاه‌های ایران به‌جای انعطاف‌پذیری و پاسخگویی به نیازهای متغیر علمی و پژوهشی، به فرآیندی صوری و تابع دستورات متمرکز تبدیل شود، که نه تنها کارآمدی مدیریت دانشگاهی را کاهش می‌دهد، بلکه نوآوری و رقابت‌پذیری بین‌المللی دانشگاه‌ها را نیز به شدت محدود می‌سازد.

۴. اصول حاکم بر مقررات‌گذاری دانشگاهی

بررسی اصول ناظر بر مقررات‌گذاری دانشگاهی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا این اصول به‌عنوان چارچوب‌های بنیادین، نقش محوری در شکل‌دهی به سیاست‌ها و فرآیندهای حاکم بر نظام آموزش عالی ایفا می‌کنند. تحلیل این اصول به‌ویژه در کشورهایی مانند ایالات متحده آمریکا، انگلستان، فرانسه، ایتالیا و آلمان می‌تواند چشم‌انداز جامعی از رویکردهای مختلف مقررات‌گذاری ارائه دهد. مطالعه تطبیقی این نظام‌ها به درک بهتر چگونگی تنظیم روابط بین دولت، دانشگاه‌ها و ذی‌نفعان در این کشورها کمک می‌کند و امکان شناسایی نقاط قوت و ضعف ساختارهای مختلف را فراهم می‌سازد. از سوی دیگر، این بررسی می‌تواند چالش‌های موجود در نظام مقررات‌گذاری دانشگاهی ایران را در قیاس با این کشورها مشخص کرده و راه‌حل‌هایی برای افزایش کارآمدی، شفافیت و عدالت ارائه دهد.

۱.۴ اصل استقلال دانشگاهی

استقلال دانشگاهی یکی از اصول بنیادی در حوزه حقوق آموزش عالی است که به دانشگاه‌ها این امکان را می‌دهد تا بدون دخالت مستقیم دولت، تصمیم‌گیری‌های آموزشی، پژوهشی و مالی خود را انجام دهند (Ceglie & Thompson, 2020: 45). این اصل که در بسیاری از کشورها در قالب قوانین اساسی یا قوانین آموزش عالی تصریح شده است، به منزله تضمینی برای تحقق اهداف والای علمی و تحقیقاتی تلقی می‌شود. استقلال دانشگاهی نه تنها به معنای آزادی در تصمیم‌گیری، بلکه به منزله ابزاری برای حفظ کیفیت و تنوع در نظام آموزش عالی است (Roberts et al, 2022: 10-14). از دیدگاه حقوقی، این اصل به دانشگاه‌ها اختیارات وسیعی در زمینه تنظیم آیین‌نامه‌های داخلی، تدوین سیاست‌های کلان و مدیریت منابع مالی اعطا می‌کند، درحالی‌که آن‌ها را ملزم به رعایت چارچوب‌های قانونی و پاسخگویی به نهادهای نظارتی می‌سازد.

در ایالات متحده آمریکا، اصل استقلال دانشگاهی در چارچوب نظام فدرالی این کشور از حمایت قانونی گسترده‌ای برخوردار است. دانشگاه‌های دولتی که تحت نظارت ایالت‌ها فعالیت می‌کنند، توسط هیئت‌های امنای مدیریت می‌شوند. اگرچه اعضای این هیئت‌ها اغلب توسط مقامات ایالتی منصوب می‌شوند، اما پس از انتصاب، از اختیار کامل در تصمیم‌گیری‌های کلان دانشگاهی، اعم از سیاست‌های آموزشی، پژوهشی و مالی، برخوردارند (Tierney, 2020: 23-24). این استقلال در قوانین فدرال و ایالتی، از جمله «قانون آموزش عالی ۱۹۶۵»، تصریح شده است. به عنوان نمونه، «قانون آموزش کالیفرنیا» صراحتاً اختیارات هیئت‌های امنا را در تنظیم سیاست‌های داخلی دانشگاه، بدون نیاز به تأیید مراجع بالاتر، تعریف کرده است. این چارچوب قانونی، که استقلال عملی دانشگاه‌ها را تضمین می‌کند، نمادی از تفکیک وظایف میان دولت و نهادهای آموزش عالی است، درحالی‌که دانشگاه‌ها همچنان ملزم به پاسخگویی در برابر دولت‌های ایالتی و جامعه هستند.

در انگلستان، استقلال دانشگاهی به موجب قانون «آموزش عالی و تحقیقات ۲۰۱۷» به طور قانونی تضمین شده است. این قانون که یکی از مهم‌ترین اسناد حقوقی در حوزه آموزش عالی انگلستان محسوب می‌شود، چارچوبی را برای خودمختاری دانشگاه‌ها در اتخاذ تصمیمات مدیریتی فراهم کرده است. بر اساس این قانون، هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها به عنوان نهادهای اصلی تصمیم‌گیری، مسئولیت تدوین و اجرای سیاست‌های داخلی را بر عهده دارند (Committee of University Chairs, 2020). آن‌ها در این فرآیند، تنها موظف به

گزارش دهی به «دفتر دانشجویان» به‌عنوان نهاد نظارتی هستند. ماده ۳۳ این قانون به‌صراحت به اختیارات دانشگاه‌ها در زمینه‌های آموزشی و پژوهشی اشاره دارد و تأکید می‌کند که مداخله دولت در این حوزه‌ها باید به حداقل محدود شود (Browne, 2019: 4). این ساختار قانونی، ضمن تضمین استقلال دانشگاه‌ها در امور داخلی، از طریق سازوکارهای نظارتی و پاسخگویی، شفافیت و انضباط مالی را نیز تقویت می‌نماید.

در فرانسه، استقلال دانشگاهی در چارچوب نظام حقوقی این کشور، که تفاوت‌های بنیادینی با مدل‌های انگلستان و آمریکا دارد، به‌طور نسبی و تحت نظارت مستقیم دولت مرکزی تعریف شده است. مطابق با «قانون آموزش عالی و پژوهش ۲۰۱۳» دانشگاه‌ها بخشی از خدمات عمومی آموزشی محسوب می‌شوند و از این‌رو، تحت کنترل و هماهنگی دولت عمل می‌کنند (Dupont, 2015: 27). براساس ماده ۷۱۲ این قانون، هیئت‌های امنای دانشگاه‌های دولتی فرانسه حضور دارند، اما اختیارات آن‌ها عمدتاً به اجرای سیاست‌های مصوب دولت محدود می‌شود. تصمیم‌گیری‌های کلیدی در حوزه‌هایی مانند بودجه‌ریزی و استخدام اعضای هیئت علمی باید به تأیید و مطابق با دستورالعمل‌های وزارت آموزش عالی و پژوهش انجام گیرد. این نظارت گسترده دولتی که در چارچوب قانونی تثبیت شده است، نشان‌دهنده اهمیت کنترل دولت در تضمین هماهنگی میان سیاست‌های دانشگاهی و اهداف کلان دولتی است (Musselin, 2014: 41-43). از منظر حقوقی، استقلال دانشگاهی در فرانسه بیشتر به حوزه‌های آموزشی و پژوهشی محدود شده است، درحالی‌که در سایر جنبه‌ها، مداخله دولت همچنان مشهود و ضروری تلقی می‌شود.

در ایتالیا، استقلال دانشگاهی در چارچوب «قانون آموزش عالی ۲۰۱۰» که به‌عنوان «قانون گلمینی» شناخته می‌شود، به‌طور نسبی تعریف شده است. این قانون ساختاری را ایجاد می‌کند که در آن هیئت‌های امنای می‌توانند در موضوعاتی نظیر برنامه‌ریزی درسی و پژوهشی به‌طور مستقل تصمیم‌گیری کنند. باین‌حال، تصمیمات کلیدی در حوزه‌های مالی و استخدامی باید به تأیید «وزارت آموزش، دانشگاه و پژوهش» برسد. براساس ماده ۲ این قانون، دانشگاه‌ها موظف‌اند تصمیمات خود را با سیاست‌های کلان ملی هماهنگ سازند، درحالی‌که استقلال علمی آن‌ها در تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی و پژوهشی محفوظ می‌ماند. این چارچوب حقوقی توازنی میان استقلال دانشگاه‌ها و نظارت دولتی برقرار کرده و به دولت اجازه می‌دهد تا با نظارت بر عملکرد مالی و اداری، اصول عدالت و کارآمدی را

در نظام آموزش عالی تضمین کند (Donina et al, 2013: 536). چنین سیستمی، اولویت‌های خاص دولت ایتالیا در هماهنگی میان دانشگاه‌ها و منافع ملی را به وضوح منعکس می‌کند. در آلمان، استقلال دانشگاهی در چارچوب نظام حقوقی فدرال تعریف شده و به موجب «قانون اساسی آلمان» و «قانون آموزش عالی فدرال» تضمین می‌شود. بر اساس ماده ۵۳ قانون آموزش عالی فدرال، هر ایالت اختیار دارد سیاست‌های خاص خود را برای مدیریت دانشگاه‌ها تدوین کند، که این امر به ایجاد تنوع و انعطاف‌پذیری در نظام آموزش عالی منجر می‌شود. دانشگاه‌ها از استقلال قابل توجهی در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی، به‌ویژه در حوزه‌های آموزشی و پژوهشی، برخوردارند. هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها که مسئولیت تعیین سیاست‌های کلان و مدیریت منابع را بر عهده دارند، می‌توانند بدون نیاز به تأیید مقامات بالاتر، برنامه‌های درسی و پژوهشی را تنظیم و اجرا کنند. با این حال، نظارت مالی از سوی دولت‌های ایالتی همچنان به منظور تضمین شفافیت و کارآمدی ادامه دارد. برای مثال، در «قانون آموزش عالی ایالت بایرن»، نظارت بر استفاده صحیح از منابع مالی عمومی و پایبندی به اصول شفافیت و پاسخگویی به‌طور ویژه مورد تأکید قرار گرفته است (Teichler, 2016: 3). این ساختار قانونی متوازن، نمونه‌ای از تعامل میان خودمختاری دانشگاهی و نظارت دولتی است که ضمن تضمین استقلال در تصمیم‌گیری‌های علمی، از پاسخگویی دانشگاه‌ها به مراجع قانونی و جامعه نیز اطمینان حاصل می‌کند.

۲.۴ اصل شفافیت

اصل شفافیت یکی از اصول کلیدی در نظام‌های حقوقی مدرن است که بر دسترسی عمومی به اطلاعات و فرآیندهای تصمیم‌گیری تأکید دارد. در حوزه آموزش عالی، این اصل به معنای فراهم آوردن امکان مشاهده و ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها، از جمله هیئت‌های امنای، توسط ذینفعان و عموم جامعه است (Miller & Muirhead, 2018: 163). شفافیت در مقررات‌گذاری دانشگاهی نقشی دوگانه ایفا می‌کند: از یک سو، به تقویت اعتماد عمومی به نهادهای آموزش عالی کمک می‌کند و از سوی دیگر، امکان نظارت بر اجرای صحیح مقررات و جلوگیری از فساد یا سوءاستفاده از اختیارات را فراهم می‌آورد (Jongbloed et al, 2018: 444-446). این اصل در نظام‌های مختلف حقوقی به شیوه‌های گوناگون اجرا می‌شود و در بسیاری از کشورها در قوانین اساسی یا قوانین خاص آموزش عالی مورد تأکید قرار گرفته است.

در ایالات متحده آمریکا، اصل شفافیت به‌عنوان یکی از اصول بنیادین مدیریت دانشگاه‌ها، به‌ویژه در دانشگاه‌های دولتی، جایگاه حقوقی ویژه‌ای دارد. براساس «قانون آزادی اطلاعات ۱۹۶۶» و قوانین شفافیت ایالتی، دانشگاه‌ها موظف‌اند تمامی مقررات، آیین‌نامه‌ها و گزارش‌های مالی خود را به‌صورت عمومی منتشر کنند (Friedman & Kauffman, 2019: 610). هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها نیز ملزم به برگزاری جلسات علنی یا دست‌کم انتشار صورت‌جلسات و تصمیمات خود هستند. این الزامات در قوانین فدرالی و ایالتی متعددی تعریف شده و هدف آن‌ها افزایش پاسخگویی و نظارت عمومی بر عملکرد نهادهای آموزشی است. به‌عنوان مثال، در ایالت کالیفرنیا، «قانون شفافیت دولت محلی» و «قانون جلسات باز» صراحتاً بر ضرورت شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری و مدیریت دانشگاه‌ها تأکید دارند.

در انگلستان، اصل شفافیت به‌عنوان یکی از ارکان بنیادین نظام آموزش عالی، به‌موجب قانون آموزش عالی و تحقیقات به‌طور صریح تضمین شده است. این قانون، دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که گزارش‌های مالی، عملکردی و آموزشی خود را به دفتر دانشجویی به‌عنوان نهاد نظارتی مستقل ارائه دهند و این اطلاعات را برای دسترسی عموم منتشر کنند. براساس ماده ۱۶ این قانون، دانشگاه‌ها باید شفافیت کامل در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و مالی داشته باشند و جلسات هیئت‌امنا نیز به‌طور عمومی برگزار شود یا محتوای آن‌ها از طریق وبسایت‌های رسمی در دسترس قرار گیرد (Jongbloed et al, 2018: 447). علاوه بر این، «قانون آزادی اطلاعات» ۲۰۰۰ حق دسترسی شهروندان به اطلاعات عمومی دانشگاه‌ها را تضمین می‌کند.

در فرانسه، اصل شفافیت به‌عنوان یکی از اصول بنیادین حاکم بر نهادهای عمومی، از جمله دانشگاه‌های دولتی، در قوانین ملی به رسمیت شناخته شده است. بر اساس «قانون آزادی اطلاعات»، هر شهروند حق دارد به اطلاعات عمومی و مستندات نهادهای دولتی دسترسی داشته باشد. این قانون، دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که آیین‌نامه‌ها، مقررات داخلی و گزارش‌های مالی خود را به‌صورت عمومی منتشر کنند. همچنین، قانون آموزش عالی و پژوهش در ماده ۴، به‌صراحت به شفافیت در مدیریت دانشگاه‌ها تأکید دارد و دانشگاه‌ها را موظف می‌سازد که اطلاعات کلیدی خود را به‌منظور دسترسی عمومی منتشر کنند. با این حال، ساختار بوروکراتیک و پیچیده نهادهای آموزش عالی در فرانسه می‌تواند موانعی را برای دسترسی مؤثر و سریع به این اطلاعات ایجاد کند. فرآیندهای اداری پیچیده و

محدودیت‌های زمانی از جمله چالش‌هایی هستند که ممکن است حق دسترسی شهروندان به اطلاعات را در عمل محدود سازند (Highman, 2019: 203). در این میان، «دادگاه حسابرسی ملی» به‌عنوان یک نهاد نظارتی کلیدی، نقش مهمی در پایش و ارزیابی شفافیت مالی دانشگاه‌ها ایفا می‌کند. این دادگاه از طریق بررسی گزارش‌های مالی و ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها، تضمین می‌کند که منابع عمومی به‌طور شفاف و کارآمد مورد استفاده قرار گیرند. در ایتالیا، اصل شفافیت به‌عنوان یکی از اصول کلیدی حاکم بر نهادهای عمومی، از جمله دانشگاه‌های دولتی، در چارچوب «قانون شفافیت ۲۰۱۳» تعریف شده است. این قانون دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که اطلاعات مربوط به تصمیمات مدیریتی، مالی و عملکردی خود را به‌صورت شفاف و قابل دسترسی برای عموم منتشر کنند. هدف از این الزام، تضمین نظارت عمومی بر عملکرد دانشگاه‌ها و تقویت پاسخگویی است. علاوه بر این، قانون آموزش عالی ایتالیا، به هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها اختیار می‌دهد که در حوزه‌های مختلف از جمله برنامه‌ریزی آموزشی و پژوهشی تصمیم‌گیری کنند. با این حال، این تصمیمات باید در چارچوب الزامات شفافیت و تحت نظارت نهادهای دولتی از جمله «دادگاه حسابرسی ایتالیا» انجام شود. این دادگاه وظیفه دارد تا با بررسی دقیق گزارش‌های مالی و مدیریتی دانشگاه‌ها، از استفاده صحیح و شفاف منابع عمومی اطمینان حاصل کند (Rella, 2022: 3-4). با وجود این چارچوب قانونی، پیچیدگی‌های اداری و عدم هماهنگی میان نهادهای دانشگاهی و دولتی ممکن است اجرای مؤثر اصل شفافیت را در عمل با چالش مواجه سازد.

در آلمان، اصل شفافیت در نظام آموزش عالی در چارچوب یک ساختار فدرالی و براساس قانون آموزش عالی فدرال و مقررات ایالتی به اجرا گذاشته شده است. هر ایالت با توجه به اختیارات قانونی خود، مقررات خاصی را در زمینه دسترسی عمومی به اطلاعات و شفافیت در نهادهای آموزش عالی وضع کرده است. به‌عنوان نمونه، «قانون شفافیت هامبورگ» دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که آیین‌نامه‌های داخلی، گزارش‌های مالی و عملکردی، و سایر مستندات مدیریتی خود را به‌صورت عمومی منتشر کنند. این اطلاعات معمولاً از طریق وبسایت‌های رسمی دانشگاه‌ها در دسترس عموم قرار می‌گیرد. علاوه بر این، نهادهای نظارتی مستقل مانند «دیوان حسابرسی فدرال» و سازمان‌های تضمین کیفیت، نقش مهمی در پایش شفافیت و پاسخگویی دانشگاه‌ها ایفا می‌کنند. این سازوکارها تضمین

می‌کنند که اصل شفافیت نه تنها به‌عنوان یک تعهد قانونی، بلکه به‌عنوان یک رویه عملی در نظام آموزش عالی آلمان به‌طور کامل رعایت شود.

۳.۴ پاسخگویی

پاسخگویی یکی از اصول اساسی در مدیریت دانشگاهی است که نهادهای آموزشی را ملزم می‌کند تا گزارش‌های جامع و شفافی از عملکرد، تصمیمات و نحوه استفاده از منابع خود به مراجع نظارتی و ذینفعان ارائه دهند (Vidovich, 2020: 1724-1725). این اصل، که با هدف تضمین شفافیت، کارآمدی و پیشگیری از سوءاستفاده از قدرت در نظام‌های حقوقی پیشرفته تدوین شده است، از طریق قوانین و مقررات الزام‌آور اجرایی می‌شود. هیئت‌امنا به‌عنوان عالی‌ترین مرجع تصمیم‌گیر در دانشگاه‌های دولتی، مسئولیت دارند که تصمیمات خود در حوزه‌های مالی، آموزشی و پژوهشی را به‌طور مستمر ارزیابی و به مراجع ذی‌صلاح گزارش دهند (Koga, 2021: 117). این الزام قانونی که در اسناد حقوقی و آیین‌نامه‌های دانشگاهی کشورها به‌صراحت قید شده است، سازوکارهای لازم برای نظارت و ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها را فراهم کرده و به تحقق اصول حاکمیتی در نظام آموزش عالی کمک می‌کند.

در ایالات متحده آمریکا، اصل پاسخگویی در نظام آموزش عالی از طریق چارچوب‌های قانونی و اجرایی دقیق در سطح فدرال و ایالتی تضمین شده است. هیئت‌های امنای دانشگاه‌های دولتی موظف‌اند گزارش‌های مالی، اداری و عملکردی خود را به نهادهای نظارتی از جمله دفاتر حسابرسی ایالتی و کمیسیون‌های آموزش عالی منطقه‌ای ارائه دهند. این گزارش‌ها باید شامل جزئیاتی در مورد نحوه تخصیص بودجه، مدیریت منابع انسانی و تحقق اهداف آموزشی و پژوهشی باشند. نظارت بر این گزارش‌ها به‌منظور تضمین استفاده صحیح از منابع عمومی و رعایت استانداردهای کیفی، از طریق این نهادهای مستقل انجام می‌شود. عدم ارائه یا نقض این تعهدات قانونی می‌تواند عواقب جدی، از جمله تعلیق اختیارات هیئت‌امنا یا حتی مداخله مستقیم دولت ایالتی در مدیریت دانشگاه را به دنبال داشته باشد (Restrepo & Turner, 2021: 3). این الزامات قانونی، سازوکاری برای ارزیابی مستمر عملکرد دانشگاه‌ها و تقویت پاسخگویی آن‌ها در برابر جامعه و دولت فراهم کرده است.

در انگلستان، اصل پاسخگویی به موجب قانون آموزش عالی و تحقیقات به طور قانونی تضمین شده است. بر اساس این قانون، هیئت‌های امانا موظف به ارائه گزارش‌های مالی، عملکردی و آموزشی به دفتر دانشجویان به عنوان نهاد نظارتی اصلی هستند. ماده ۳۵ این قانون به صراحت تأکید دارد که اطلاعات مرتبط با استفاده از منابع مالی و نتایج آموزشی باید به صورت دقیق و شفاف ارائه شود. این گزارش‌ها توسط دفتر دانشجویان مورد بررسی قرار می‌گیرد تا از رعایت استانداردهای کیفی و مدیریت صحیح منابع اطمینان حاصل شود. علاوه بر این، «قانون حسابرسی عمومی ۲۰۰۰» نیز بر اهمیت نظارت مستقل مالی تأکید کرده و نهادهای حسابرسی را ملزم به بررسی و ارزیابی عملکرد مالی دانشگاه‌ها می‌کند.

در فرانسه، پاسخگویی نهادهای دانشگاهی به طور خاص در قانون آموزش عالی و پژوهش و قانون عمومی حسابرسی تصریح شده است. ماده ۴ این قانون دانشگاه‌ها را موظف به ارائه گزارش‌های مالی و عملکردی به وزارت آموزش عالی و پژوهش می‌کند (Michavila & Martinez, 2018: 550). این گزارش‌ها توسط دادگاه حسابرسی ملی بررسی می‌شوند، که طبق ماده L111-1 قانون عمومی حسابرسی، وظیفه نظارت بر استفاده از منابع عمومی و ارزیابی عملکرد نهادهای دولتی از جمله دانشگاه‌ها را بر عهده دارد. هرگونه تخلف یا عدم رعایت مقررات می‌تواند به مداخله مستقیم دولت و تغییر مدیریت منجر شود. در ایتالیا نیز، اصل پاسخگویی از طریق ارائه گزارش‌های رسمی به وزارت آموزش، دانشگاه و پژوهش تضمین می‌شود. دانشگاه‌ها و هیئت‌های امانا موظف‌اند گزارش‌های مالی و اداری خود را به طور منظم ارائه دهند. این گزارش‌ها توسط دادگاه حسابرسی ایتالیا مورد بررسی قرار می‌گیرد. ماده ۲ قانون گلمینی تأکید می‌کند که تمامی تصمیمات دانشگاهی باید با شفافیت کامل و مطابق با الزامات نظارتی ارائه شوند. نهادهای مستقل ارزیابی کیفیت نیز وظیفه دارند اجرای استانداردهای کیفی آموزشی را بررسی و تضمین کنند.

در آلمان، اصل پاسخگویی در چارچوب قانون آموزش عالی فدرال و قوانین ایالتی مانند قانون آموزش عالی بادن-وورتمبرگ تضمین شده است. دانشگاه‌ها موظف‌اند گزارش‌های مالی و عملکردی خود را به دولت‌های ایالتی ارائه دهند. این گزارش‌ها توسط نهادهای نظارتی مستقل، از جمله دیوان حسابرسی فدرال و سازمان‌های تضمین کیفیت، بررسی می‌شوند. ماده ۷ HRG تأکید دارد که تمامی دانشگاه‌ها باید عملکرد مالی و اجرایی خود را به صورت شفاف ارائه داده و در برابر دولت‌های ایالتی پاسخگو باشند (Hüther &

(Krücken, 2018: 11). این ساختار قانونی، نظارت دقیق بر استفاده از منابع عمومی و تحقق اهداف دانشگاهی را تضمین می‌کند.

۴.۴ اصل مشارکت

یکی دیگر از اصول بنیادین در مدیریت دانشگاهی، اصل مشارکت است که بر ضرورت دخالت فعال ذینفعان، از جمله اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان و کارکنان، در فرآیندهای تصمیم‌گیری و مقررات‌گذاری تأکید دارد. این اصل که به‌طور گسترده در نظام‌های حقوقی پیشرفته به رسمیت شناخته شده است، نقشی کلیدی در تقویت دموکراسی داخلی دانشگاه‌ها ایفا می‌کند. مشارکت ذینفعان به معنای فراهم کردن بستری برای بیان نظرات، پیشنهادها و دغدغه‌های جامعه دانشگاهی در سطوح مختلف مدیریتی و نظارتی است. این اصل، از طریق سازوکارهای نهادی مانند کمیته‌های مشورتی، شوراهای دانشگاهی و نشست‌های عمومی، به ارتقای شفافیت، افزایش مشروعیت تصمیمات و بهبود کیفیت مدیریت دانشگاهی کمک می‌کند. (Crammond, 2023: 50-52) حضور و مشارکت فعال ذینفعان، نه تنها موجب تقویت پاسخگویی در نهادهای آموزشی می‌شود، بلکه به دانشگاه‌ها اجازه می‌دهد تا در مواجهه با چالش‌های پیچیده و متغیر، تصمیماتی مبتنی بر اجماع و همفکری اتخاذ کنند. در انگلستان، مشارکت ذینفعان در دانشگاه‌ها براساس قانون آموزش عالی و تحقیقات ۲۰۱۷ تضمین شده است. ماده ۲۳ این قانون دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که ساختارهایی برای مشارکت نمایندگان دانشجویان، اعضای هیئت‌علمی و کارکنان در تصمیم‌گیری‌های کلیدی ایجاد کنند. بر اساس این ماده، کمیته‌های مشورتی با حضور ذینفعان باید به هیئت‌امنا در زمینه‌های بودجه‌بندی، سیاست‌های آموزشی و برنامه‌ریزی پژوهشی مشاوره دهند. این مشارکت نه تنها شفافیت و پاسخگویی را تقویت می‌کند، بلکه به دانشگاه‌ها کمک می‌کند تصمیماتی متناسب با نیازهای جامعه دانشگاهی اتخاذ کنند. در ایتالیا، اصل مشارکت در مدیریت دانشگاهی به‌موجب قانون آموزش عالی ۲۰۱۰ به رسمیت شناخته شده است. ماده ۲ این قانون تأکید دارد که دانشگاه‌ها باید شوراهایی متشکل از نمایندگان دانشجویان، اعضای هیئت‌علمی و کارکنان اداری تشکیل دهند تا در موضوعات کلیدی مانند بودجه، برنامه‌ریزی آموزشی و سیاست‌های پژوهشی مشاوره ارائه دهند. همچنین، هیئت‌های امنا ملزم به مشاوره با این شوراها پیش از اتخاذ تصمیمات نهایی هستند. در ایالات متحده آمریکا، مشارکت ذینفعان در مقررات‌گذاری دانشگاهی براساس قوانین ایالتی و آیین‌نامه‌های

داخلی دانشگاه‌ها اجرا می‌شود. به‌عنوان نمونه، در ایالت کالیفرنیا، «قانون آموزش کالیفرنیا» در ماده ۹۲۱۰۰ مشارکت نمایندگان دانشجویان و هیئت‌علمی در کمیته‌های مشورتی دانشگاه را تصریح می‌کند. این قانون به دانشگاه‌ها اجازه می‌دهد که از نظرات این کمیته‌ها در تصمیم‌گیری‌های کلان، به‌ویژه در حوزه بودجه و سیاست‌های آموزشی، بهره‌مند شوند. اگرچه مشارکت در همه ایالت‌ها به‌صورت مستقیم الزام‌آور نیست، اما بسیاری از دانشگاه‌ها به‌طور داوطلبانه این رویه را در چارچوب آیین‌نامه‌های داخلی خود گنجانده‌اند. در فرانسه، مشارکت ذینفعان در مدیریت دانشگاهی در قانون آموزش عالی و پژوهش ۲۰۱۳ تصریح شده است. ماده ۶-۷۱۲ این قانون دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که شوراهایی متشکل از نمایندگان دانشجویان، اعضای هیئت‌علمی و کارکنان تشکیل دهند. این شوراها می‌توانند در موضوعاتی مانند تنظیم برنامه‌های آموزشی و سیاست‌های پژوهشی مشاوره دهند، اما تصمیم‌گیری نهایی معمولاً در اختیار نهادهای دولتی یا هیئت‌های امنای باقی می‌ماند. باین‌حال، این ساختار قانونی همچنان نقش ذینفعان را در فرآیندهای تصمیم‌گیری تقویت می‌کند و به شفافیت و کیفیت تصمیم‌گیری کمک می‌کند.

در آلمان، اصل مشارکت در دانشگاه‌ها در چارچوب قانون آموزش عالی فدرال و قوانین ایالتی اجرا می‌شود. به‌عنوان مثال، قانون آموزش عالی ایالت بایرن در ماده ۵۴ شوراهای دانشگاهی را ملزم می‌کند که نمایندگان هیئت‌علمی، دانشجویان و کارکنان در تصمیم‌گیری‌های کلیدی مانند برنامه‌ریزی بودجه و سیاست‌های آموزشی مشارکت داشته باشند. این شوراها در برخی موارد حق رأی دارند و نظرات آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های هیئت‌امنا نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. این مدل مشارکتی چند سطحی، علاوه بر تضمین شفافیت، موجب بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌ها و تقویت تعامل میان ذینفعان می‌شود.

۵.۴ اصل کارآمدی

در نظام‌های حقوقی آموزش عالی، اصل کارآمدی به‌عنوان یکی از اصول بنیادین مدیریت دانشگاهی شناخته می‌شود. این اصل ایجاب می‌کند که مقررات به‌گونه‌ای تدوین شوند که بهره‌وری نهادهای دانشگاهی در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی و مالی به حداکثر برسد. (Kupriyanova et al, 2020: 440-442) مقررات‌گذاری کارآمد باید ساده، شفاف و قابل اجرا باشد و به دانشگاه‌ها کمک کند تا منابع خود را بهینه مدیریت کرده و اهداف آموزشی و پژوهشی خود را با کمترین هزینه و بیشترین بازدهی محقق کنند. این اصل،

علاوه بر کاهش بوروکراسی، به ارتقای کیفیت و تضمین پاسخگویی در دانشگاه‌ها کمک می‌کند. بسیاری از نظام‌های حقوقی پیشرفته سازوکارهایی را برای تضمین کارآمدی در مقررات‌گذاری دانشگاهی پیش‌بینی کرده‌اند.

در ایالات متحده آمریکا، اصل کارآمدی در چارچوب قوانین فدرال و ایالتی به‌طور گسترده اجرا می‌شود. قانون آموزش عالی ۱۹۶۵ و آیین‌نامه‌های مرتبط با هر ایالت، چارچوب‌های قانونی لازم را برای ارزیابی مداوم بهره‌وری دانشگاه‌ها فراهم کرده‌اند. به‌عنوان مثال، در ایالت نیویورک، «قانون حسابرسی و کارآمدی مؤسسات آموزشی» بر لزوم بررسی و بهبود مستمر فرآیندهای اجرایی و مالی دانشگاه‌ها تأکید دارد. همچنین، دفاتر حسابرسی ایالتی و کمیسیون‌های آموزش عالی منطقه‌ای نقش مهمی در نظارت بر کارآمدی مقررات و فرآیندهای مدیریتی ایفا می‌کنند. این نهادها با ارزیابی مداوم عملکرد دانشگاه‌ها، پیشنهادها لازم برای اصلاح و بهبود مقررات را ارائه می‌دهند.

در انگلستان، اصل کارآمدی به‌موجب قانون آموزش عالی و تحقیقات ۲۰۱۷ به‌طور صریح مورد تأکید قرار گرفته است. ماده ۸۹ این قانون دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که مقررات و فرآیندهای اجرایی خود را به‌صورت مستمر ارزیابی کرده و اصلاحات لازم را اعمال کنند. نظارت بر این ارزیابی‌ها توسط دفتر دانشجویان انجام می‌شود که به‌عنوان نهاد مستقل نظارتی، عملکرد دانشگاه‌ها را در راستای تحقق اهداف آموزشی و بهره‌وری مالی بررسی می‌کند. هرگونه مقرراتی که منجر به افزایش هزینه‌های غیرضروری یا کاهش کارآمدی شود، باید بر اساس ارزیابی‌های دوره‌ای اصلاح شود تا اهداف دانشگاهی به‌طور بهینه محقق گردد.

در ایتالیا، اصل کارآمدی در چارچوب قانون آموزش عالی ۲۰۱۰ به‌صراحت بیان‌شده است. ماده ۳ این قانون تأکید دارد که دانشگاه‌ها باید مقررات خود را به‌گونه‌ای تنظیم کنند که با سیاست‌های کلان ملی هماهنگ بوده و درعین‌حال بهره‌وری لازم را داشته باشند. همچنین، وزارت آموزش، دانشگاه و پژوهش وظیفه نظارت بر اجرای این اصل را بر عهده دارد و دانشگاه‌ها موظف‌اند به‌طور منظم گزارش‌های عملکردی خود را ارائه دهند. این گزارش‌ها توسط دادگاه حسابرسی ایتالیا مورد ارزیابی قرار می‌گیرند تا از شفافیت و کارآمدی مالی و مدیریتی دانشگاه‌ها اطمینان حاصل شود. در آلمان، اصل کارآمدی در چارچوب قانون آموزش عالی فدرال و قوانین ایالتی مانند قانون آموزش عالی بادن-وورتمبرگ اجرا می‌شود. ماده ۷ این قانون دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که فرآیندهای داخلی

مطالعه تطبیقی اصول حاکم بر مقررات ... (سید احمد حبیب نژاد و دیگران) ۱۰۱

خود را با هدف افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌ها به‌طور مستمر اصلاح کنند. علاوه بر این، دیوان حسابرسی فدرال و نهادهای نظارتی ایالتی، عملکرد دانشگاه‌ها را از نظر کارآمدی مالی و مدیریتی بررسی می‌کنند. (Ferro & D'Elia, 2020: 142-144) این ارزیابی‌ها، علاوه بر شناسایی نقاط ضعف، به بهبود مستمر فرآیندهای مدیریتی و اجرای سیاست‌های دانشگاهی کمک می‌کنند.

۶.۴ اصل عدالت و برابری

در ایالات متحده آمریکا، هیئت‌های امنای دانشگاه‌های دولتی موظف به رعایت اصول عدالت در حوزه‌های اقتصادی و استخدامی هستند که این وظایف تحت نظارت قوانین فدرال مهمی نظیر قانون حقوق مدنی سال ۱۹۶۴ و قانون فرصت‌های برابر در استخدام قرار می‌گیرند. بخش ششم قانون حقوق مدنی صریحاً هرگونه تبعیض در برنامه‌ها و فعالیت‌هایی که از کمک‌های مالی فدرال بهره‌مند می‌شوند را ممنوع می‌کند، درحالی‌که بخش هفتم بر عدم تبعیض در استخدام و ترفیع مبتنی بر شایستگی و صلاحیت تأکید دارد. علاوه بر این، قانون آموزش عالی، به‌ویژه در بخش ۴۹۰، هیئت‌های امنای را ملزم به تخصیص عادلانه منابع مالی آموزشی، از جمله وام‌ها و بورسیه‌ها می‌کند تا همه دانشجویان، صرف‌نظر از وضعیت اقتصادی، به فرصت‌های برابر دسترسی داشته باشند. این قوانین همچنین با نظارت بر شفافیت در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و استخدامی، عدالت و انصاف را در تمامی سطوح دانشگاهی تضمین می‌کنند. (Dill, 2015: 49-53)

در انگلستان، قانون برابری سال ۲۰۱۰ و قانون اشتغال عادلانه هیئت‌های امنای دانشگاه‌های دولتی را ملزم می‌کند که عدالت را در سیاست‌های اقتصادی و استخدامی رعایت کنند. این قوانین تأکید دارند که منابع مالی و فرصت‌های شغلی باید به‌صورت منصفانه و براساس شایستگی توزیع شوند. همچنین، قانون آموزش عالی و پژوهش سال ۲۰۱۷ بر شفافیت و انصاف در تخصیص بودجه و تصمیمات مالی دانشگاه‌ها تأکید دارد. نهادهای نظارتی مانند دفتر دانشجویان نیز وظیفه دارند که بر اجرای این اصول نظارت کنند تا عدالت در تمامی سطوح مدیریتی و مالی دانشگاه‌ها تضمین شود. در فرانسه، آموزش و پژوهش در ماده L123-2 و قانون خدمات عمومی هیئت‌های امنای دانشگاه‌های دولتی را ملزم می‌کنند که منابع مالی را به‌صورت عادلانه توزیع کرده و فرصت‌های برابر در استخدام را تضمین کنند. براساس این قوانین، تمامی تصمیم‌گیری‌های مالی و استخدامی باید شفاف

و بر مبنای شایستگی و نیازهای واقعی دانشگاه‌ها باشد. همچنین، قانون شفافیت مالی و مبارزه با فساد با تأکید بر شفافیت در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی، از وقوع فساد و تبعیض جلوگیری می‌کند. در آلمان نیز، قانون چارچوب آموزش عالی در ماده ۳ و قانون رفتار برابر عمومی وظیفه دارند که هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها را به رعایت عدالت در تخصیص منابع مالی و فرصت‌های شغلی ملزم کنند، به گونه‌ای که هیچ فرد یا گروهی از نظر اقتصادی یا شغلی مورد تبعیض قرار نگیرد. علاوه بر این، قانون اصول مالی عمومی بر شفافیت و انصاف در مدیریت مالی نظارت دارد. در ایتالیا نیز، قانون اصلاحات دانشگاهی تضمین می‌کند که منابع مالی به صورت منصفانه توزیع شده و فرصت‌های استخدامی صرفاً بر اساس شایستگی ارائه شوند. همچنین، ماده ۳ قانون اساسی ایتالیا به‌طور خاص بر اصل برابری و منع هرگونه تبعیض اقتصادی یا شغلی تأکید دارد و این اصول را در تمامی نهادهای عمومی از جمله دانشگاه‌ها لازم‌الاجرا می‌سازد.

۷.۴ اصل همسویی با قوانین و مقررات ملی و بین‌المللی

اصل همسویی با قوانین و مقررات ملی و بین‌المللی یکی از ارکان اساسی مدیریت دانشگاهی در نظام‌های آموزش عالی است. این اصل بر ضرورت همسویی مقررات داخلی دانشگاه‌ها با چارچوب‌های قانونی و سیاست‌های کلان ملی تأکید دارد و در عین حال، انطباق با استانداردها و تعهدات بین‌المللی را برای ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیری در سطح جهانی ضروری می‌داند. انطباق با مقررات ملی به دانشگاه‌ها کمک می‌کند تا در چارچوب حقوقی و سیاست‌های داخلی عمل کرده و از حمایت‌های دولتی برخوردار شوند. از سوی دیگر، پایبندی به استانداردهای بین‌المللی، به‌ویژه در زمینه‌هایی مانند تبادل دانشجو، اعتباربخشی مدارک تحصیلی و همکاری‌های پژوهشی (van Rooij & Sokol, 2021: 83-56)، به دانشگاه‌ها این امکان را می‌دهد که در محیطی جهانی فعالیت کنند و جایگاه خود را در نظام آموزش عالی بین‌المللی تقویت کنند.

در ایالات متحده آمریکا، همسویی مقررات دانشگاهی با قوانین ملی از طریق قانون آموزش عالی ۱۹۶۵ و قانون حقوق مدنی ۱۹۶۴ تضمین می‌شود. براساس این قوانین، دانشگاه‌ها موظف‌اند در تدوین مقررات داخلی خود، اصول تبعیض‌زدایی و عدالت آموزشی را رعایت کنند. همچنین، «قانون حقوق آموزشی و حریم خصوصی خانواده» به‌صراحت بر حفاظت از حریم خصوصی دانشجویان تأکید دارد. در حوزه بین‌المللی،

مطالعه تطبیقی اصول حاکم بر مقررات ... (سید احمد حبیب نژاد و دیگران) ۱۰۳

دانشگاه‌های آمریکایی از طریق مشارکت در برنامه‌های جهانی مانند برنامه فولبرایت، استانداردهای بین‌المللی آموزشی و پژوهشی را رعایت می‌کنند.

در انگلستان، قانون آموزش عالی و تحقیقات ۲۰۱۷ چارچوب قانونی اصلی برای تنظیم مقررات دانشگاهی است. ماده ۸۹ این قانون بر لزوم همسویی مقررات دانشگاهی با استانداردهای ملی تأکید دارد. همچنین، دانشگاه‌ها موظف‌اند مقررات خود را مطابق با قانون برابری ۲۰۱۰ تنظیم کنند تا از هرگونه تبعیض جلوگیری شود. در سطح بین‌المللی، اگرچه انگلستان پس از برگزیت از اتحادیه اروپا خارج شده است، اما بسیاری از دانشگاه‌ها همچنان اصول فرآیند بولونیا را رعایت می‌کنند تا مدارک تحصیلی آن‌ها در سطح اروپا و جهان معتبر باشد. در فرانسه، قانون آموزش عالی و پژوهش ۲۰۱۳ بر انطباق مقررات دانشگاهی با سیاست‌های ملی تأکید دارد. ماده L123-2 این قانون، دانشگاه‌ها را موظف به پیروی از اصول عدالت آموزشی و هماهنگی با سیاست‌های کلان دولت می‌کند. در سطح بین‌المللی، فرانسه به‌عنوان یکی از اعضای فعال فرآیند بولونیا، قوانین و مقررات خود را با چارچوب‌های این فرآیند منطبق کرده است. همچنین، برنامه‌های تبادل دانشجو مانند اراسموس+ از دیگر ابزارهای انطباق بین‌المللی در این کشور هستند.

در ایتالیا، قانون گلمینی ۲۰۱۰ که در ماده ۱ آن بر لزوم هماهنگی مقررات دانشگاهی با سیاست‌های ملی تأکید شده، چارچوب اصلی برای تنظیم مقررات داخلی دانشگاه‌ها است. این قانون، دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که مقررات خود را در راستای اهداف کلان دولت و با هدف ارتقای کیفیت آموزش تنظیم کنند. در سطح بین‌المللی، ایتالیا به‌عنوان یکی از بنیان‌گذاران فرآیند بولونیا، به‌شدت به استانداردهای این فرآیند پایبند است. دانشگاه‌های ایتالیا از طریق برنامه‌های اراسموس پلاس و سایر همکاری‌های بین‌المللی، استانداردهای آموزشی و پژوهشی خود را با کشورهای عضو اتحادیه اروپا و فراتر از آن هماهنگ می‌کنند. در آلمان، انطباق مقررات دانشگاهی با قانون آموزش عالی فدرال و قوانین ایالتی، به‌ویژه در ماده ۷ این قانون، تضمین می‌شود. این ماده دانشگاه‌ها را ملزم می‌کند که مقررات خود را با چارچوب‌های ملی و سیاست‌های کلان ایالتی هماهنگ کنند. در سطح بین‌المللی، آلمان به‌عنوان یکی از اعضای کلیدی فرآیند بولونیا، مقررات دانشگاهی خود را با استانداردهای این فرآیند منطبق کرده است. همچنین، از طریق برنامه‌های سازمان تبادلات دانشگاهی آلمان و اراسموس پلاس، همکاری‌های بین‌المللی را در حوزه آموزش عالی تقویت می‌کند.

۵. آسیب‌شناسی هیئت‌امناى دانشگاهی در ایران

پیشینه هیئت‌امنا در ایران به سال ۱۳۳۹ و تشکیل هیئت‌امناى دانشگاه ملی (شهید بهشتی کنونی) باز می‌گردد، که به‌عنوان نخستین رکن مدیریتی دانشگاه‌ها به رسمیت شناخته شد و به تدریج در دانشگاه‌هایی مانند شیراز، صنعتی شریف و تهران توسعه یافت. در دهه ۱۳۴۰، با تصویب قوانین مربوط به هیئت‌های امنا و تشکیل وزارت علوم و آموزش عالی، ساختار مدیریتی دانشگاه‌ها به سمت تمرکززدایی و استقلال بیشتر حرکت کرد. قانون هیئت‌های امناى مؤسسات آموزش عالی در سال ۱۳۵۰، تشکیل هیئت‌امناى مستقل را برای تمامی دانشگاه‌ها الزامی کرد. پس از انقلاب اسلامی، این ساختار موقتاً منحل شد و جای خود را به هیئت‌های متمرکز داد. با احیای مجدد هیئت‌های امنا توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی از ابتدای دهه هفتاد، استقلال دانشگاه‌ها و اختیارات هیئت‌های امنا در قوانین مختلف به رسمیت شناخته شد. این روند در ماده ۱۰ قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مصوب ۱۳۸۳ و همچنین در قوانین برنامه‌های توسعه پنج‌ساله، از جمله بند «الف» ماده ۴۹ قانون برنامه چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۳ و بند «ب» ماده ۲۰ قانون برنامه پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹، مورد تأکید قرار گرفت. در نهایت، این احکام در سال ۱۳۹۵ به‌صورت دائمی در قالب ماده ۱ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور تصویب شد (دهقان بنادکی و فلاح زاده، ۱۴۰۳: ۳۳۵-۳۳۶). بدین ترتیب، علی‌رغم روند پرتلاطم و پیچیده‌ای که استقلال دانشگاه‌ها و جایگاه هیئت‌های امنا در ایران طی کرده است، آنچه اهمیت دارد، کیفیت و محدوده صلاحیت‌ها و سازوکار اعمال اختیارات این هیئت‌ها است که باید با زیست حقوقی کشور و اسناد بالادستی تطبیق داشته باشد.

هیئت‌های امنا به‌عنوان یکی از ارکان حیاتی مدیریت دانشگاه‌ها، نقشی اساسی در تعیین سیاست‌های کلان و تصمیم‌گیری‌های راهبردی در حوزه آموزش عالی ایفا می‌کنند. با این حال، در ایران این نهادها با مشکلات ساختاری و عملکردی متعددی مواجه‌اند که مانع از تحقق کامل اهداف آنها شده است. مهم‌ترین چالش‌های پیش روی هیئت‌های امنا شامل وابستگی شدید به بودجه دولتی، فرآیند غیر دموکراتیک انتخاب اعضا، نبود نظارت تخصصی بر مصوبات، تمرکزگرایی در تصمیم‌گیری‌ها، غفلت از جایگاه دانشگاه‌ها در رتبه‌بندی‌های جهانی و ماهیت سیاسی و ناکارآمد ترکیب اعضاست. این عوامل، نقش واقعی هیئت‌های امنا را در هدایت و پیشبرد اهداف دانشگاه‌ها تضعیف کرده و نیاز به اصلاحات بنیادین در این حوزه را اجتناب‌ناپذیر ساخته است.

نخستین چالش هیئت‌امنا در ایران، وابستگی شدید دانشگاه‌ها به بودجه دولتی و فقدان استقلال مالی است، که به‌طور مستقیم بر کارایی و اثربخشی این نهادها تأثیر منفی می‌گذارد. در این وضعیت، دانشگاه‌ها توانایی لازم برای برنامه‌ریزی مالی مستقل و مدیریت بهینه منابع خود را از دست داده و به نهادی وابسته به تصمیمات مالی دولت تبدیل شده‌اند. این وابستگی باعث می‌شود که بسیاری از طرح‌های توسعه‌ای و پژوهشی دانشگاه‌ها، تحت تأثیر تغییرات و محدودیت‌های بودجه‌ای دولتی قرار گیرد، که اغلب با اهداف و نیازهای واقعی دانشگاه‌ها همخوانی ندارد. هیئت‌های امنا نیز، به‌جای ایفای نقش مؤثر در جهت ایجاد درآمدهای پایدار و تقویت زیرساخت‌های مالی، ناگزیر به هماهنگی کامل با سیاست‌های دولت هستند (رحیمیان و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۰۵). در چنین شرایطی، امکان جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقل، مشارکت در پروژه‌های اقتصادی و ایجاد منابع مالی پایدار از طریق نوآوری‌های داخلی به حداقل می‌رسد. این محدودیت‌ها نه تنها استقلال دانشگاه‌ها را در تصمیم‌گیری‌های کلان از بین می‌برد، بلکه روند رشد و ارتقای کیفیت آموزش و پژوهش را نیز به شدت کند کرده و توانایی آن‌ها را برای رقابت در سطح بین‌المللی تضعیف می‌کند.

دومین چالش هیئت‌امنا در ایران، فرآیند غیر دموکراتیک انتخاب اعضای آن است که اغلب بر مبنای معیارهای سیاسی و انتصابی صورت می‌گیرد. این روش نه تنها به کاهش مشارکت جامعه دانشگاهی و بی‌توجهی به دیدگاه‌های متخصصان و ذی‌نفعان کلیدی منجر می‌شود، بلکه استقلال و کارآمدی این نهاد را نیز به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. اعضای هیئت‌امنا که بیشتر بر اساس ارتباطات سیاسی و نه شایستگی‌های علمی و مدیریتی منصوب می‌شوند، در بسیاری از موارد به بازوی اجرایی و تأییدکننده سیاست‌ها و تصمیمات وزارتخانه‌ها تبدیل شده‌اند. این رویکرد، زمینه‌ساز تضعیف نقش هیئت‌امنا به‌عنوان نهادی مستقل در مدیریت و هدایت دانشگاه‌ها شده و موجب می‌شود که تصمیم‌گیری‌های کلان و راهبردی به‌جای منافع دانشگاه و جامعه علمی، بر اساس اولویت‌های دولت تعیین شود (حاتمی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۸۲). در نتیجه، هیئت‌های امنا به‌جای ایفای نقش واقعی خود در توسعه و ارتقای کیفیت دانشگاه‌ها، بیشتر به ابزاری برای اجرای سیاست‌های دولتی تبدیل شده‌اند، که این امر استقلال دانشگاه‌ها را به شدت محدود و ظرفیت آن‌ها را برای پاسخگویی به نیازهای متغیر علمی و پژوهشی کاهش می‌دهد.

سومین چالش هیئت‌امنا در ایران، نبود نظارت تخصصی و کارشناسانه بر مصوبات آن‌هاست. در بسیاری از موارد، تصمیمات اتخاذ شده توسط هیئت‌های امنا بدون پشتوانه علمی و ارزیابی دقیق از نیازها و اولویت‌های واقعی دانشگاه‌ها به تصویب می‌رسند. این خلأ نظارتی، زمینه‌ساز اتخاذ تصمیماتی می‌شود که نه تنها با اهداف بلندمدت و برنامه‌های توسعه‌ای دانشگاه‌ها همخوانی ندارد، بلکه گاه پیامدهای مالی سنگین و جبران‌ناپذیری را نیز به آن‌ها تحمیل می‌کند. ضعف در سازوکارهای نظارتی و نبود نظام ارزیابی دقیق برای بررسی تأثیرات و پیامدهای مصوبات، باعث کاهش کارایی و اثربخشی هیئت‌های امنا شده و در نهایت منجر به هدررفت منابع و ناکارآمدی در مدیریت دانشگاه‌ها می‌شود (رحیمیان و همکاران، ۱۴۰۱، ۱۰۸). این وضعیت، نشان‌دهنده ضرورت بازنگری در شیوه‌های نظارت و ارزیابی عملکرد هیئت‌های امنا و استفاده از نظرات متخصصان و کارشناسان در تمامی مراحل تصمیم‌گیری است.

چهارمین چالش هیئت‌امنا در ایران، تمرکزگرایی و نبود استقلال مدیریتی است که به‌طور مستقیم بر عملکرد دانشگاه‌ها تأثیر منفی گذاشته است. تمرکز قدرت در وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و محدودیت اختیارات واقعی هیئت‌های امنا، موجب شده که دانشگاه‌ها در تعیین سیاست‌ها، برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های کلان نتوانند به‌صورت مستقل عمل کنند. این وضعیت، استقلال مدیریتی دانشگاه‌ها را تضعیف کرده و آن‌ها را به نهادهایی تابع سیاست‌ها و دستورات متمرکز دولتی تبدیل نموده است. در چنین ساختاری، دانشگاه‌ها از انعطاف لازم برای انطباق با تغییرات سریع محیطی و پاسخگویی به نیازهای جامعه علمی و پژوهشی محروم هستند (حاتمی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۶۳). این تمرکزگرایی نه تنها فرآیند تصمیم‌گیری را کند و پیچیده می‌کند، بلکه مانعی جدی در مسیر ارتقای جایگاه علمی و تحقیقاتی دانشگاه‌ها در سطح ملی و بین‌المللی ایجاد می‌کند. در نتیجه، ظرفیت دانشگاه‌ها برای نوآوری و پیشبرد اهداف بلندمدت به‌شدت محدود شده و نقش آن‌ها در توسعه علمی و فناوری کشور کاهش می‌یابد.

پنجمین چالش هیئت‌امنا در ایران، بی‌توجهی به ارتقای جایگاه دانشگاه‌ها در رتبه‌بندی‌های جهانی است. با وجود اهمیت روزافزون این رتبه‌بندی‌ها در تعیین اعتبار و جایگاه بین‌المللی دانشگاه‌ها، تاکنون تلاش‌های کافی و هدفمندی برای بهبود وضعیت دانشگاه‌های ایران در این زمینه صورت نگرفته است. هیئت‌های امنا و مدیران دانشگاهی،

در تدوین و اجرای استراتژی‌های کلیدی برای ارتقای کیفیت آموزشی، پژوهشی و زیرساخت‌های علمی کم‌کاری کرده‌اند. این غفلت، دانشگاه‌های کشور را در رقابت با سایر دانشگاه‌های برجسته جهان به حاشیه رانده و از جذب نخبگان، دانشجویان بین‌المللی و منابع مالی خارجی بازداشته است. نبود برنامه‌های مشخص برای افزایش تعداد مقالات علمی با کیفیت، بهبود زیرساخت‌های پژوهشی و تقویت همکاری‌های بین‌المللی، از جمله عواملی است که منجر به کاهش اعتبار جهانی دانشگاه‌های ایرانی شده است. این وضعیت نشان‌دهنده نیاز فوری به بازنگری در سیاست‌گذاری‌ها و تمرکز بیشتر بر بهبود معیارهای کلیدی رتبه‌بندی جهانی است.

ششمین چالش هیئت‌امنا در ایران، ماهیت سیاسی و ناکارآمدی این نهاد است که به‌طور مستقیم بر عملکرد دانشگاه‌ها اثرگذار بوده است. ترکیب اعضای هیئت‌های امنا اغلب بر پایه روابط سیاسی و نه براساس شایستگی‌های علمی و مدیریتی تعیین می‌شود. این مسئله باعث می‌شود تصمیماتی که در این هیئت‌ها اتخاذ می‌شود، نه‌تنها از پشتوانه کارشناسی برخوردار نباشد، بلکه در بسیاری از موارد با نیازها و اولویت‌های واقعی دانشگاه‌ها نیز همخوانی نداشته باشد. حضور افراد غیرمتخصص که بیشتر به منافع سیاسی وفادارند تا منافع دانشگاهی، نقش هیئت‌های امنا را به‌عنوان نهادهایی راهبردی و تصمیم‌ساز تضعیف کرده است (بنایی اسکویی، ۱۳۹۴: ۶۰-۶۳). این ترکیب سیاسی و ناکارآمد، استقلال دانشگاه‌ها را به مخاطره انداخته و موجب کاهش بهره‌وری و اثرگذاری آن‌ها در توسعه علمی و پژوهشی کشور شده است. در نتیجه، اهداف کلان آموزش عالی از مسیر اصلی خود منحرف و ظرفیت‌های دانشگاه‌ها برای نوآوری و رقابت در سطح بین‌المللی به‌شدت محدود شده است.

هفتمین چالش هیئت‌های امنا در ایران، وجود نهادهای متمرکزی همچون مرکز هیأت‌های امنا و هیأت‌های ممیزه در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دبیرخانه هیأت‌های امنا، مجامع و شوراها در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است. این نهادها با اتخاذ رویکردی متمرکز، مصوبات و سیاست‌های کلان را پیشاپیش تدوین و تصویب کرده و سپس برای امضاء و تأیید صوری به هیأت‌های امنا دانشگاه‌های سراسر کشور ارسال می‌کنند. چنین ساختاری، نقش هیأت‌های امنا را از نهادی تصمیم‌گیر و راهبردی به ماشین امضاء تقلیل داده و استقلال آن‌ها را در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و اجرایی به‌شدت محدود کرده است. در نتیجه، هیأت‌های امنا نمی‌توانند به‌طور مستقل و

متناسب با شرایط و نیازهای خاص هر دانشگاه عمل کنند. این تمرکزگرایی، ضمن کاهش کارآمدی و پویایی نظام آموزش عالی، مانع از شکل‌گیری رویکردهای نوآورانه و تصمیم‌گیری‌های محلی شده و ظرفیت دانشگاه‌ها را برای مدیریت خودمختار و پاسخگویی به نیازهای متغیر علمی و اجتماعی تضعیف می‌کند.

۶. نتیجه‌گیری

مقررات‌گذاری دانشگاهی یکی از ابزارهای کلیدی برای هدایت و ارتقای نظام آموزش عالی است که در آن هیئت‌های امانا به‌عنوان نهادهای تصمیم‌گیر اصلی، نقشی اساسی ایفا می‌کنند. این فرآیند با تدوین چارچوب‌های قانونی و اجرایی، اهدافی نظیر تضمین کیفیت آموزش و پژوهش، ارتقای عدالت در دسترسی به فرصت‌های دانشگاهی و بهبود بهره‌وری را دنبال می‌کند. هیئت‌های امانا به‌عنوان بازوی اجرایی مقررات‌گذاری، مسئولیت تدوین سیاست‌های کلان، نظارت بر عملکرد دانشگاه‌ها و تنظیم روابط آن‌ها با نهادهای دولتی و خصوصی را بر عهده دارند. در کشورهای پیشرو، این نهادها به‌طور مؤثر در تقویت استقلال دانشگاهی و افزایش رقابت‌پذیری بین‌المللی مؤسسات آموزش عالی نقش‌آفرینی کرده‌اند.

اصول حاکم بر مقررات‌گذاری دانشگاهی در کشورهای منتخب همچون ایالات متحده آمریکا، انگلستان، فرانسه، ایتالیا و آلمان بر مبنای استقلال، شفافیت، پاسخگویی، مشارکت و کارآمدی استوار است. در این کشورها، هیئت‌های امانا نقش مهمی در مدیریت دانشگاه‌ها و تدوین مقررات دارند و به‌طور مستقل از دخالت‌های دولتی عمل می‌کنند. برای مثال، در ایالات متحده آمریکا و انگلستان، هیئت‌های امانا از اختیارات گسترده‌ای در زمینه تدوین سیاست‌های آموزشی، مدیریت مالی و نظارت بر کیفیت برخوردارند. در آلمان و ایتالیا، قوانین ایالتی و ملی چارچوبی را برای فعالیت این نهادها فراهم کرده که ضمن تضمین استقلال دانشگاه‌ها، سازوکارهای نظارتی دقیقی را نیز برقرار می‌کند. این اصول در کشورهای مذکور موجب ارتقای شفافیت، بهبود پاسخگویی و تقویت جایگاه علمی دانشگاه‌ها در سطح جهانی شده است.

در ایران، علی‌رغم تأکید بر اهمیت هیئت‌های امانا در قوانین و اسناد، این نهادها با چالش‌های جدی مواجه هستند. وابستگی شدید به بودجه دولتی، فرآیند انتصابی و غیردموکراتیک انتخاب اعضا، تمرکزگرایی در تصمیم‌گیری‌ها، و غلبه نگاه سیاسی بر ترکیب هیئت‌ها از جمله آسیب‌های اساسی است که موجب تضعیف نقش این نهادها شده است.

مطالعه تطبیقی اصول حاکم بر مقررات ... (سید احمد حبیب نژاد و دیگران) ۱۰۹

این مشکلات باعث شده که هیئت‌های امنای به جای ایفای نقش مؤثر در تدوین سیاست‌های کلان و راهبردی، بیشتر به نهادی تشریفاتی تبدیل شوند. همچنین، نبود نظارت تخصصی بر مصوبات این هیئت‌ها و غفلت از جایگاه دانشگاه‌ها در رتبه‌بندی‌های جهانی، به کاهش کارآمدی و افت جایگاه علمی دانشگاه‌های ایرانی منجر شده است.

برای تقویت نقش هیئت‌های امنای در ایران، چند راهکار اساسی می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. نخست، افزایش استقلال مالی دانشگاه‌ها از طریق توسعه منابع درآمدی پایدار، مانند جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و تقویت همکاری‌های صنعتی، می‌تواند وابستگی آن‌ها به بودجه دولتی را کاهش دهد. دوم، بازنگری در فرآیند انتخاب اعضای هیئت‌های امنای و استفاده از سازوکارهای دموکراتیک برای جلب مشارکت بیشتر جامعه دانشگاهی و بهره‌گیری از تخصص‌های علمی و مدیریتی ضروری است. سوم، ایجاد نظام‌های نظارتی شفاف و کارآمد برای ارزیابی عملکرد هیئت‌های امنای، به منظور تضمین انطباق تصمیمات آن‌ها با اهداف کلان دانشگاهی، باید در اولویت قرار گیرد. با توجه به اهمیت نظارت قضایی در اصلاح و بهبود نظام مقررات‌گذاری دانشگاهی، بررسی دقیق‌تر نقش دیوان عدالت اداری در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد. این موضوع، به دلیل گستردگی و اهمیت ویژه، در مقالات دیگر مورد توجه قرار خواهد گرفت.

پی‌نوشت

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری با عنوان «مؤلفه‌های مقررات‌گذاری شایسته دانشگاهی در نظام حقوقی ایران در پرتو آرای دیوان عدالت اداری» در دانشکده حقوق دانشگاه تهران (دانشکدگان فارابی) می‌باشد.

کتاب‌نامه

دهقان بنادکی، علی؛ فلاح زاده، علی محمد. (۱۴۰۳). بایسته‌های حقوقی حاکم بر هیأت‌های امنای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی با تأکید بر آراء هیأت عمومی دیوان عدالت اداری. مجله حقوقی دادگستری، ۸۸(۱۲۵)، ۳۳۱-۳۶۱.

حاتمی، داود؛ کمالی، حامد؛ روشن، احمدرضا. (۱۴۰۲). مطالعه تجارب حکمرانی خوب در آموزش عالی کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی؛ درس‌مایه‌هایی برای آموزش عالی ایران. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۹(۱)، ۱۶۱-۱۸۶.

رحیمیان، حمید؛ عباس پور، عباس؛ غیائی ندوشن، سعید؛ گرایسی نژاد، غلامرضا؛ غریب، هادی. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای مصوبات هیئت امنای دانشگاه ها با تأکید بر آثار مالی مصوبات و حوزه اثرگذاری؛ مورد مطالعه دانشگاه های منتخب سطح ۲. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۲۷(۴)، ۸۳-۱۱۰.

بنایی اسکویی، مجید. (۱۳۹۴). جایگاه و قلمرو حقوقی مصوبات هیئت های امنای دانشگاهها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی. پژوهش حقوق عمومی، ۱۷(۴۷)، ۳۵-۶۹

Barry, D., & Goedegebuure, L. (2018). Good governance and higher education. In P. Teixeira & J. C. Shin (Eds.), *Encyclopedia of International Higher Education Systems and Institutions* (pp. 1-7). Springer

Beiter, K. H., & Roberts Lyer, J. (2016). "The Decline of Academic Freedom: Causes and Consequences." *Higher Education Policy*, 29(2), 161-179.

Browne, J. (2019). The Higher Education and Research Act 2017: Implications for University Governance. *The Journal of Higher Education Policy and Management*, 41(1), 1-15.

Ceglie, S. P., & Thompson, S. (Eds.). (2020). *Academic Freedom: Autonomy, Challenges and Conformation*. Springer.

Committee of University Chairs, 2020

Committee of University Chairs. (2020). *The Higher Education Code of Governance*

Crammond, R. (2023). *University Stakeholders: Power, Participation, and Progress*. In *Higher Education Governance and Policy*. Springer

De Ridder-Symoens, H. (2020). Universities and their missions in early modern times. In *Missions of Universities* (pp. 43-61). Springer

Dill, D. (2015). *Access and Inequality in US Higher Education: Policy Issues*. Palgrave Macmillan.

Donina, D., Paleari, S., & Meoli, M. (2013). Higher education reform in Italy: Tightening regulation instead of promoting autonomy? *European Journal of Education*, 48(4), 532-546

Dupont, J. (2015). *Vers l'autonomie des universités en France. Les acteurs universitaires, politiques et syndicaux face à la réforme (1968-1984)*. Thèse de doctorat, Université de Paris.

Eaton, J. S. (2020). Autonomy and Accountability in Higher Education, North America. In *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions* (pp. 149-151).

Enders, J., de Boer, H. & Weyer, E. (2013) Regulatory autonomy and performance: the reform of higher education re-visited. *High Educ* 65, 5-23

Ferro, G., & D'Elia, V. (2020). Higher Education Efficiency Frontier Analysis: A Review of Variables to Consider. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 13(3), 140-153

Friedman, A., & Kauffman, J. (2019). "The Impact of State Transparency Laws on Public University Governance." *Educational Policy*, 33(4), 603-626.

- Highman, L. (2019). Remapping French higher education: Towards a multi-tiered higher education system? *Tertiary Education and Management*, 26(2), 199-214.
- Hüther, O., & Krücken, G. (2018). Recent reforms in the German higher education system. In A. Curaj, L. Deca, & R. Pricopie (Eds.), *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies* (pp. 9-37). Springer.
- Jongbloed, B., Vossensteyn, H., van Vught, F., & Westerheijden, D. F. (2018). Transparency in higher education: The emergence of a new perspective on higher education governance. In A. Curaj, L. Deca, & R. Pricopie (Eds.), *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies* (pp. 441-454). Springer.
- Jongbloed, B., Vossensteyn, H., van Vught, F., & Westerheijden, D. F. (2018). Transparency in higher education: The emergence of a new perspective on higher education governance. In A. Curaj, L. Deca, & R. Pricopie (Eds.), *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies* (pp. 441-454). Springer.
- Kaplin, W. A., Lee, B. A., Hutchens, N. H., & Rooksby, J. H. (2019). *The Law of Higher Education* (6th ed.). Jossey-Bass.
- Kehm, B. M., & Teichler, U. (2007). Research on Higher Education in Europe: A Comparative Perspective. In *Higher Education Research in the Twenty-First Century* (pp. 1-20). Springer.
- Koga, S. M. N., Beaupré-Lavallée, A., & Bégin-Caouette, O. (2021). Accountability measures in higher education and academic workload: A ten-year comparison. *Journal of Educational Research and Practice*, 30(2), 116-136.
- Kupriyanova, V., Pruvot, E. B., & Estermann, T. (2020). Autonomy, Efficiency and Effectiveness—Opportunities for Higher Education: A Pilot Study. In *European Higher Education Area: Challenges for a New Decade* (pp. 437-453). Springer.
- Michavila, F., & Martinez, J. M. (2018). Excellence of universities versus autonomy, funding and accountability. *European Review*, 26(S1), S48-S56.
- Miller, T., & Muirhead, B. (2018). "Accountability and Transparency in Higher Education: A Comparative Study." *Journal of Higher Education Policy and Management*, 40(2), 161-174
- Musselin, C. (2014). "The French University System: A Complex Relationship between Autonomy and State Control." *European Journal of Education*, 49(1), 37-49
- Mwiria, K. (2022). Governance in higher education. Paper commissioned for the World Higher Education Conference, 18-20
- Natow, R. S. (2017). *Higher Education Rulemaking*. Johns Hopkins University Press.
- Rashdall, H. (2010). *The Universities of Europe in the Middle Ages* (Vol. 1). Cambridge University Press.
- Rella, A., Marrone, A., Raimo, N., & Vitolla, F. (2022). The antecedents of transparency of Italian public entities: An empirical analysis in universities and public research institutes. *Administrative Sciences*, 12(1), 29.
- Restrepo, L., & Turner, L. J. (2021). Higher education performance and accountability: Insights from a new visualization tool. Brookings Institution

- Roberts Lyer, K., Saliba, I., & Spannagel, J. (2022). *University Autonomy Decline: Causes, Responses, and Implications for Academic Freedom*. Routledge.
- Rüegg, W. (2004). *A History of the University in Europe: Volume 1, Universities in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scott, Colin (2021). Managing higher education for a changing regulatory environment. *Public Administration and Policy: An Asia-Pacific Journal*, 24(1), 7-20.
- Shattock, M. (2014). *International Trends in University Governance: Autonomy, Self-Government and the Distribution of Authority*.
- Teichler, U. (2016). "The Changing Role of Higher Education Institutions in Germany: From State Control to Institutional Autonomy." *European Journal of Higher Education*, 6(1), 1-12.
- Tierney, W. G. (2020). *Governance reconsidered: How boards, presidents, administrators, and faculty can help their colleges thrive*. Johns Hopkins University Press.
- Tight, M. (2019). *Higher education research: A handbook of theory and practice*. Routledge.
- van Rooij, B., & Sokol, D. D. (Eds.). (2021). *The Cambridge Handbook of Compliance*. Cambridge University Press.
- Vidovich, L. (2020). Institutional accountability in higher education. In J. C. Shin & P. Teixeira (Eds.), *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions*. Springer.
- Cecot, C. (2022). Efficiency and equity in regulation. *Journal of Regulatory Economics*, 61(2), 123-145.

Documents

A. United States of America

1. Higher Education Act of 1965 – Enacted in 1965
2. Civil Rights Act of 1964 – Enacted in 1964
3. Family Educational Rights and Privacy Act (FERPA) – Enacted in 1974
4. Freedom of Information Act (FOIA) – Enacted in 1966

B. United Kingdom

1. Higher Education and Research Act 2017 – Enacted in 2017
2. Equality Act 2010 – Enacted in 2010
3. Freedom of Information Act 2000 – Enacted in 2000
4. Public Audit Act 2000 – Enacted in 2000

C. France

1. Act on Higher Education and Research (ESR Act 2013) – Enacted in 2013
2. Freedom of Information Act (Code of Relations between the Public and the Administration – CRPA) – Enacted in 2015
3. Organic Law on Financial Legislation (LOLF) – Enacted in 2001

مطالعة تطبيقي اصول حاكم بر مقررات ... (سيد احمد حبيب نژاد و ديگران) ١١٣

4. Financial Transparency and Anti-Corruption Act – Enacted in 2013

D. Italy

1. Gelmini Act 2010 (Legge Gelmini) – Enacted in 2010

2. Transparency Act 2013 (Legge sulla Trasparenza) – Enacted in 2013

3. Constitution of the Italian Republic (Costituzione della Repubblica Italiana) – Enacted in 1948

E. Germany

1. Federal Higher Education Act (Hochschulrahmengesetz – HRG) – Enacted in 1976

2. German Basic Law (Grundgesetz – GG) – Enacted in 1949

3. Hamburg Transparency Law – Enacted in 2012

4. Bavarian Higher Education Act (Bayerisches Hochschulgesetz) – Enacted in 2006

F. International Laws

1. Bologna Process – Initiated in 1999

2. Erasmus+ Program – Launched in 2014

3. Fulbright Program – Established in 1946